

Терещенко А. І.

Музичне мистецтво

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

Умовні позначення:

— запитання й завдання;

— спів;

— слухання музичних творів;

— робота в групі;

— узагальнення;

— перегляд мультфільмів,
відео-, телематеріалів.

**Державний Герб
України**

**Державний
Прапор України**

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *М. Вербицького*
Слова *П. Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці.
Запануєм і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:

Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Дорогі учні!

У четвертому класі разом з вашим другом-підручником ви потрапите в безмежний світ музичного фольклору українського народу й музики різних народів світу. Ви дізнаєтеся про те, що музика не знає меж і кордонів. Адже, незалежно від місця її народження, музична мова є зрозумілою в будь-якому куточку світу, тому що музика торкається сердець і почуттів кожного з нас.

Ви дізнаєтесь також, що народні мелодії завжди полонили серця композиторів. Більшість митців досліджували музичний фольклор не тільки рідного народу, але й інших народів світу. Під впливом народної музики народжувалися оригінальні композиторські твори, які відразу ставали знаменитими й відомими у світі.

На уроках ви будете виконувати пісні й танцювальні рухи, слухатимете різноманітні твори музичного мистецтва, імпровізуватимете, даватимете відповіді на запитання, розмірковуватимете про музику як вид мистецтва та про свої улюблені твори, дізнаєтеся про видатних композиторів.

Тож рушаймо в цікаву й захоплюючу подорож світом музики, яка справді не знає кордонів!

Автор

Музика мого народу

З народного напившись джерела,
Як із Дніпра бере веселка воду,
О рідна пісне, знову ти прийшла
До матері й до батька — до народу.

М. Рильський

1. НАРОДНА ПІСНЯ — НЕВИЧЕРПНЕ ДЖЕРЕЛО

1. Чи відомо вам, що таке музичний фольклор?
2. Які народні музичні твори ви знаєте й любите виконувати?

З давніх-давен наш народ славиться як дуже пісенний. Пісні живуть поруч із людиною багато тисячоліть. Вони супроводжують людину від народження й до самої смерті. У них — минуле й сьогодення народу, його краса й велич.

Народна пісенна й танцювальна спадщина разом із казками, прислів'ями, приказками має ще одну назву — **фольклор**. Але фольклор — це не тільки народна мудрість чи досвід. Це ще й прояв душі народу, його світогляд, традиції, все розмаїття людського життя.

Музичний фольклор — це народні пісні, танці й інструментальні награвання.

Розгадайте «плутанку» і дізнаєтесь, із якими жанрами українських народних пісень ви ознайомитеся під час вивчення першої теми.

тівжарвіли

ківарсьжни

лисковіко

риісчніто

ричліні

дарленкані

Пригадайте відому народну «Легенду про пісню». Чи справді українська пісня — великий дар? Аргументуйте свою думку.

Виконайте пісню «Україно-дівчино». Під час співу намагайтеся передати своє ставлення до рідної країни.

Україно-дівчино

Музика М. Мельника Слова М. Бути

mp

О - зо - вись со - піл - ко - ю,

чер - во - на ка - ли - нонь - ко.

Роз-ка-жи, що ба - чи-ла на сво-ім ві-

mf

ку. Ти прий-шла ле - ген - до - ю

з дав-ни-ни гли - бо - ко - ї, Ук-ра - ї - но

1.

дів - чи - но в зо - ря - нім він - ку.

2.

дів - чи - но в зо - ря - нім він - ку.

2. У лиху годиноньку ти не покорилася.
І не полонянкою стала в чужині.
Не скорена силою, ти з землею злилася
І зросла калиною на своїй землі.

3. Ти, умита росами, вітерцем колихана,
Зацвіла квіт-зорями рано навесні.
Україно-дівчино, червона калинонько,
Стала Берегинею ти давно мені.

Розгляньте ілюстрацію. Поміркуйте, чому художниця так назвала картину.

М. Тимченко. Співуча Україна. 2007 р.

Багато українських пісень мають свою історію. Є вона й у пісні «Ще не вмерла Україна», що написана в середині ХІХ ст. поетом Павлом Чубинським і композитором Михайлом Вербицьким. Тривалий час цю пісню забороняли. Але в березні 2003 р. перший куплет і приспів цієї пісні були затверджені як *Державний Гімн України*. Його виконують під час урочистостей, офіційних прийомів. На знак любові й поваги до своєї Батьківщини Державний Гімн України слухають і виконують стоячи.

Послухайте Державний Гімн України «Ще не вмерла України» (музика М. Вербицького, слова П. Чубинського).

Визначте музичні характеристики прослуханого гімну: характер, тип музики (пісенний, танцювальний, маршовий), темп, динаміку.

Народний фольклорний
колектив
«Червона калина»

Національний заслужений
академічний український хор
імені Григорія Верьовки

Пісня «Ще не вмерла Україна», як і багато інших музичних творів, має конкретних авторів. Такі твори відносять до **професійної музики**, тобто музики, написаної митцями-професіоналами. Але є багато музичних творів, імена творців яких невідомі. Їх складала талановиті люди з народу. Ці твори називають **народними**. Досить часто професійні твори за своїм характером і змістом схожі на народні, тому їх називають **професійними, написаними в народному дусі, народному характері**.

Розгляньте схему. Пригадайте й назвіть професійні, народні твори та твори, написані в народному дусі.

Послухайте твори: «Ой гиля, гиля, гусоньки, на став» (українська народна пісня); «Чарівна скрипка» (музика І. Поклада, слова Ю. Рибчинського); «Зоре моя вечірняя» (українська народна пісня на слова Т. Шевченка).

Визначте, до якого виду музичних творів належать прослухані вами пісні.

Українські народні мелодії для композиторів є невичерпним джерелом натхнення. І тому часто професійну музику важко відрізнити від народної. Особливо тоді, коли вона написана в народному дусі. Адже народні мелодії зберігаються в пам'яті композитора і своєрідно виявляються в його власних мелодіях.

*Н. Старовойтова.
Полтавчанка.
2005 р.*

Фольклор — усна народна творчість (музична і літературна).

Державний гімн — офіційний національний символ кожної держави.

1. Які пісні співають у вашій родині?
2. Пригадайте назви й авторів музичних творів, які ви слухали. Розкажіть про свої враження від одного з них.
3. Дізнайтеся з різних джерел (літератури, газет і журналів, Інтернету) цікаві факти про історію створення пісні «Ще не вмерла Україна». Підготуйте усне повідомлення для учнів класу.

2. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР

1. Чи знаєте ви, що належить до дитячого фольклору?
2. Які твори дитячого фольклору вам відомі?

Чи знайомі вам пісні: «Ходить квочка коло кілочка...», «Вийди, вийди, сонечко, на дідове полечко...», «Печу, печу хлібчик діткам на обідчик...», «Кую, кую чобіток, подай, бабуцю, молоток...»?

Це — зразки **дитячого фольклору**, до якого належать різноманітні забавлянки, ігрові пісні, дражнилки, лічилки, небилиці, заклички, приповідки, скоромовки, казки, загадки та інші народні твори для дітей.

Пригадайте й назвіть відомі вам твори народного та сучасного дитячого фольклору. Чи виконуете ви їх? Коли?

Виконайте українську народну безкінечну пісню «Був собі журавель...».

Був собі журавель...

Українська народна пісня

Був со - бі жу - ра - вель
На - ко - си - ли сін - ця
та жу - ра - воч - ка, На - ша піс - ня
пов - ні я - сель - ця.
гар - на й но - ва, по - чи - най - мо / І - І зно - ву!

Прочитайте подані тексти. Визначте, який з них *дражнилка*, *мирилка*, *примовка*. Проплескайте їх ритми. Створіть власні пісенні або танцювальні мелодії до кожного з цих творів.

- Мирон ворона купив,
три копійки заплатив.
- Мир-миром,
Пироги з сиром,
Вареники в маслі,
А ми — друзі красні!
- Ладки, ладки ладусі,
Ой ладусі ладки.
«Де були ви?» — «У бабусі». —
«Що їли?» — «Оладки».

Потренуйте за допомогою скоромовок свою дикцію: промовляйте кожну скоромовку кілька разів, постійно прискорюючи темп.

- Бабин біб розцвів у дощ — буде бабі біб у борщ.
- Кричав Архип, Архип охрип,
Не треба Архипу кричати до хрипу.
- На возі коза, під возом лоза.
- Сів шпак на шпаківню,
Заспівав шпак півню:
— Ти не вмієш так, як я,
Так, як ти, не вмію я!

Наведіть приклади творів дитячого фольклору, співзвучні із сюжетом картини Євгенії Гапчинської.

Є. Гапчинська.
Сьома хмарка скоро
прийде. 2008 р.

Виконайте подану пісню *канон*. Розділіться на два голо-
си: перший починає виконувати пісню, а другий співає із за-
пізненням відповідно до вказівок у нотному тексті.

Облітав журавель

Музика *Б. Фільц* Слова *П. Воронька*

Помірно
mf

Об - лі - тав жу - ра - вель
сто мо - рів, сто зе - мель,
сто мо - рів, сто зе - мель.
Об - лі - тав, об - хо - див,
кри - ла, но - ги на - тру - див,
кри - ла, но - ги на - тру - див.

2. Ми спитали журавля:
— Де найкраща земля? (*Двічі*).
Журавель відповідає:
— Краще рідної намає. (*Двічі*).

Послухайте твори: *М. Леонтович*. Гра в зайчика; *В. Барвін-
ський*. Сонечко.

Який із прослуханих творів належить до вокальних, а який — до інструментальних? Охарактеризуйте темп, динаміку прослуханих творів.

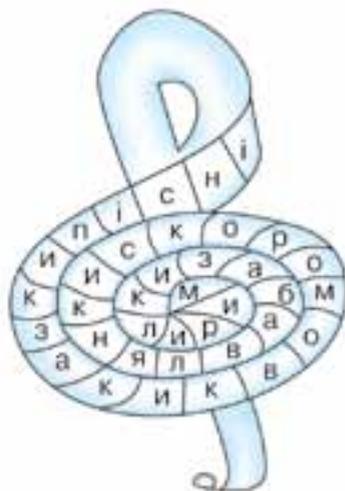

Гра-змагання «Хто краще знає дитячий фольклор».

Об'єднайтеся у групи й позмагайтеся на краще знання лічилок, дражнилок, мирилок, скоромовок та ін. Переможе та група, учасники якої продекламують найбільше різних творів.

1. Назвіть різновиди дитячого фольклору. Допоможе в цьому казковий скрипковий ключ: починайте читати, рухаючись від центру зображення.
2. Придумайте музичні міні-казочки за сюжетами художніх творів Катерини Дудник.
3. **Проект «Знавці дитячого фольклору».** Дослідіть, які твори дитячого фольклору знають і виконують у вашій родині. Підготуйте усне повідомлення для учнів класу.

*К. Дудник. Мандрівники життя.
2008 р.*

*К. Дудник. Казки для мамі.
2009 р.*

3. НАЙДОРОЖЧА ПІСНЯ, З ЯКОЮ МАТИ КОЛИСАЛА

1. Які пісні співає мама маляті?
2. Чи знаєте ви колискові пісні?

Співуча українська мова... Мелодійні українські пісні... З давніх-давен передає народ своїм нащадкам через пісенну творчість любов до Батьківщини та своїх пращурів, учить доbru й справедливості. Пісні приходять до нас ще в ранньому дитинстві чарівними й ніжними, радісними й спокійними мелодіями колискових, які співають мами та бабусі.

Коліскова пісня — це не тільки лагідна усмішка й ніжність неньки. Це ще й оберіг, коштовна скарбниця народної мудрості й самобутньої творчості.

Кажуть люди: *«Мамина пісня і біль приколише», «Найдорожча пісня, з якою мати колисала», «Легше тобі на душі стане, як рідної неньки у серце пісня загляне», «Мамина пісня — коротка, та солодка».*

Пригадайте відомі вам колискові пісні. За якими ознаками ви їх можете упізнати?

Виконайте українську народну пісню «Ой ходить сон» ніжно, лагідно. З якою динамікою ви її заспіваєте? Зверніть увагу на темп виконання пісні, розспівувані склади.

А. Сілівончик. Коліскова.
2008 р.

Зверніть увагу! У нотному записі пісні біля половинних тривалостей стоїть крапка. Вона подовжує їх звучання.

Ой ходить сон

Українська народна пісня

Помірно

p

Ой хо-дить сон ко-ло ві -

кон, а дрі-мо-та ко-ло пло-та.

2. Питається сон дрімоти:
«Де ми будем ночувати?» —

3. «А де хата теплесенька,
А дитина малесенька.

4. Туди піду ночувати
І дитину колихати». —

5. «А в нас хата теплесенька,
А дитина малесенька.

6. Ходи ж до нас ночувати
І дитину колихати».

Г. Кім. Кіт Баюн. 2013 р.

Колискові пісні з'явилися в сиву давнину. Українські колискові — різноманітні за темами й сюжетами, барвистістю образів і думок. Серед них — твори про саму дитину, її сон, годування тощо. Є чимало пісень, у яких розкриті думки й почуття матері. А низка пісень розповідає маленькому слухачеві про пригоди й витівки тварин і птахів, про найближчих людей, які оточують немовля.

Для мелодій колискових пісень характерні *наспівність*, *спокійний темп* і мелодичні *мотиви закликання сну*.

Пригадайте відомі вам колискові. Які з них вам більше подобаються? Охарактеризуйте їх мелодії, сюжети.

Виконайте українську народну пісню «Котику сіренький».

Котику сіренький

Українська народна пісня

Повільно

Ко - ти - ку сі - рень - кий,
не хо - ди по ха - ті,

ко - ти - ку бі - лень - кий,
не бу - ди ди - тя - ти.

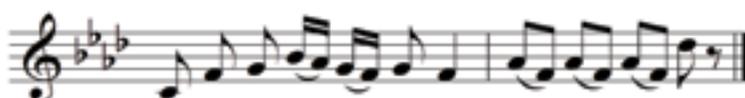
кот - ку во - ло - ха - тий,
Ди - тя бу - де спа - ти,

не хо - ди по ха - ті,
ко - тик вор - ко - та - ти.

Ой на ко - та вор - ко - та,

на ди-ти-ну дрі-мо-та. А - а - а - а!

Поміркуйте, чи можна цю пісню виконати в швидкому темпі. Як зміниться її характер? Знайдіть у нотному записі мотив заколихування.

Композитори, для яких народні мелодії були та є джерелом великого натхнення, часто створювали власні колискові. Ми чуємо їх у мультфільмах, телепередачах і в інструментальному виконанні.

Послухайте твори: *К. Стеценко*. Вечірня пісня; *А. Островський*. Спят усталые игрушки; *В. А. Моцарт*. Колискова.

Порівняйте колискові. Які музичні ознаки виділяють колискові з-поміж інших творів (характерні мотиви, темп)?

Н. Стегура. Колискова. 2008 р.

М. Михайлошина.
Коліскова.
Початок ХХІ ст.

Прочитайте уривок із вірша Андрія Малишка. Наспівайте до нього довільну мелодію. Які темп (швидкий чи повільний) і динаміку (гучну або ледь чутну) ви оберете?

Спи, засни, моя дитино,
Спи, моє маля,
Ніч іде в гаї, в долини,
Трави нахилля.

Хай тобі ця ніч насниться,
Що в огнях сія.
Будеш завтра в світ дивиться,
Зіронько моя.

1. Які пісні діти чують змалечку?
2. Охарактеризуйте музичну мову українських колискових пісень.

4. КАЛЕНДАРНО-ОБРЯДОВІ ЖНИВАРСЬКІ ПІСНІ

1. Які пісні співали наші предки в різні пори року?
2. Які календарно-обрядові пісні вам відомі?

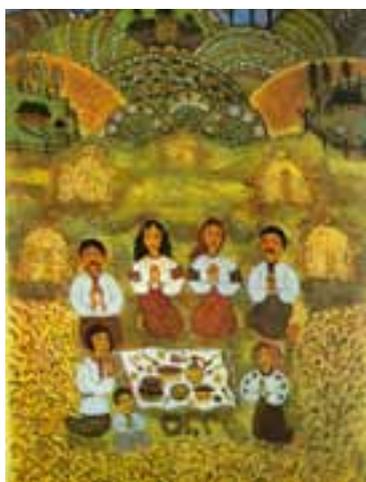
Серед української пісенної творчості значне місце посідають **календарно-обрядові пісні**. Вони пов'язані з трудовою діяльністю людей і виконуються в різні пори року. Узимку співають *колядки* й *щедрівки*, навесні — *веснянки*, улітку — *купальські пісні*, ближче до осені — *жниварські*. Виконання всіх цих пісень супроводжується різними обрядовими діями.

Жниварські пісні оспівували працелюбність нашого народу, прославляли ниву, урожай, сонце, господаря та трудівників. Жнива — результат усіх сподівань і зусиль хлібороба. І тому до початку жнив готувалися, як до великого врочистого свята й водночас як до тяжкої відповідальної праці.

Пісні, що виконувалися під час жнив, відбивали основні періоди праці й обряди, пов'язані зі збиранням урожаю. Їх можна поділити на три групи.

Розгляньте картини на с. 18, 19. Поміркуйте, які пісні могли виконувати зображені на них персонажі.

І. Сколоздра. Обжинки.
Кінець ХХ ст.

М. Пимоненко. Жнива на Україні.
1896 р.

В. Орловський. Збирання хліба в Україні. 1880 р.

Перша група — **зажинкові** — ті, що величають управних жниць, перший сніп, бажають починати роботу в добрий час, пророкують добрий урожай.

Друга група — це власне **жниварські** пісні, у яких оспівують тяжку, але й радісну працю хліборобів-женців на полі.

Третю групу календарно-обрядових жниварських пісень складають **обжинкові**. У цих творах звучать інтонації бадьорості, оптимізму, задоволення від того, що вдалося завершити важливий етап хліборобського року.

У всіх жниварських піснях величалися роботящі руки, звучали піднесені, урочисті настрої.

Послухайте твори: українські народні жниварські пісні «В понеділок раненько», «А вже сонце котиться» (на вибір); В. Філіпенко. Поле моє, поле.

Поміркуйте, коли саме виконують кожну пісню. З чого це зрозуміло? Який характер музики? Оберіть слова-характеристики. Поясніть свій вибір.

маршовий

танцювальний

пісенний

урочистий

розспівний

ніжний

Виконайте українську народну пісню «Вийшли в поле косарі» у відповідному характері. Інсценізуйте її.

Зверніть увагу! У нотному записі деякі ноти поєднані лігою (☺), яка вказує на те, що склади пісні, які співають на ці звуки, потрібно розспівувати.

Вийшли в поле косарі

Українська народна пісня

Повільно

Ви-йшли в по-ле ко-са-рі
ко-сить ран-ком на зо-рі...
Гей, ну-те, ко-са-рі,
бо не-ра-но по-ча-ли,
хоч не-ра-но по-ча-ли,
так ба-га-то у-тя-ли!

2. До обіду покосили,
Гострі коси потупили. (*Приспів*).

3. По обіді спочивали,
Гострі коси поклепали. (*Приспів*).

4. Увечері холодком
Йшли додому всі рядком. (Приспів).

5. А в стоги як пометаєм,
То добряче погуляєм! (Приспів).

Прочитайте фрагменти українських жнивварських пісень. Поміркуйте, у який період жнивної пори їх виконували. Який характер мелодій може бути в цих пісень?

* * *

* * *

Весело на ниву женчики ідуть:
«Дай Боже, щасливо!»
Женчики вже жнуть.
Жваво йде робота,
Як житце шумить.
В женчиків охота —
Хто перебіжить.

Ідіте, женчики, додому
Вже наробились на полі.
Густе житечко косили,
Великі копи ставили.

«Шануймо хліборобську працю!». Об'єднайтеся в три групи. 1-ша група складає власні вірші, загадки, добирає пісні про хліб, хліборобську працю. 2-га група добирає прислів'я про хліб, народні прикмети, пов'язані з працею хліборобів. 3-тя група створює ілюстрації до теми.

1. Розкажіть, які пісні українці співали під час жнив.
2. Поміркуйте, чому під час жнив звучала музика.

М. Пимоненко.
Дівчина з граблями.
Друга половина XIX ст.

М. Тимченко. Косар. 1968 р.

5. ЗА ЖАРТ НЕ ОБРАЖАЙСЯ, В ОБРАЗУ НЕ ВДАВАЙСЯ

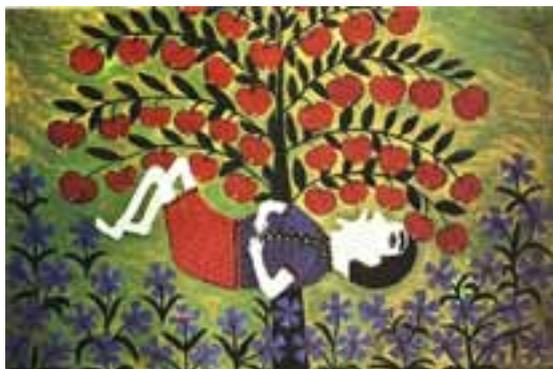
1. А чи знаєте ви, про що йдеться в сатиричних і жартівливих творах?
2. Які жартівливі пісні ви знаєте?

Українці славляться своїм почуттям гумору. Гумор і сатира властиві багатьом жанрам усної народної творчості. У казках, прислів'ях, народних піснях часто осміюються людські недоліки. Люди кепкують із надмірно боязких хлопців, які не можуть насмілитися порозмовляти з дівчиною; з розсіяних, неуважних, скупих чи лінових людей, нечупар, задавак та ін. Жарт не тільки робить життя цікавішим, але й допомагає позбутися недоліків. Показати свій розум, дотепність і спритність люди можуть під час виконання *жартівливих* або *сатиричних пісень*.

Жартівливі й сатиричні пісні сповнені цілою гамою різноманітних відтінків сміху — від лагідної усмішки, дружнього необразливого жарту, дотепного веселого кепкування, доброзичливої критики до висміювання, злої іронії, глузування та засудження.

Розкажіть, що відбувається на картині М. Приймаченко. Чи можна її назвати жартівливою? Чому?

М. Приймаченко. Лежень ліг під яблунею... 1968 р.

В. Проців. Остап і Одарка.
Початок XXI ст.

Виконайте жартівливу українську народну пісню «Сіяв мужик просо».

Зверніть увагу! Музика другої половини кожного куплету повторюється, тому в нотному записі використовують знак повторення — «реприза» .

Сіяв мужик просо

Українська народна пісня

Жартівливо

Сі-яв му-жик про-со, жі-нка ка-же -
мак, жі-нка ка-же - мак.
Ой так чи не так, не-хай бу-де
з про-са мак! з про-са мак!

2. Зловив мужик рибу, жінка каже: «Рак!» (Двічі).
Ой, так чи не так, нехай буде з риби рак.
3. Зловив мужик сойку, жінка каже: «Шпак!» (Двічі).
Ой, так чи не так, нехай буде з сойки шпак.
4. Купив мужик чіпець, жінка каже: «Сак!» (Двічі).
Ой, так чи не так, нехай буде з чіпця сак.
5. Купив мужик шапку, жінка каже: «Фрак!» (Двічі).
Ой, так чи не так, нехай буде з шапки фрак.

Про що розповідає виконана вами пісня? Який характер, темп музики? Поміркуйте, що сприяє розкриттю пісенного образу.

чіткість ритму

простота мелодії

танцювальність

жвавість

Послухайте жартівливу українську народну пісню «Дівка в сінях стояла».

У пісні «Дівка в сінях стояла» у формі діалогу передано побутову сценку між дотепною дівчиною та парубком-боягузом, який не хоче виходити на побачення, бо в дівчини батько лихий, і мати лиха, ... і миші лихі. Твір сповнений м'якого, але задирливого гумору. Український композитор *Михайло Калачевський* в «Українській симфонії» використав мелодію заспіву цієї пісні.

Послухайте твір: *М. Калачевський*. Українська симфонія. II частина.

Як звучить народна мелодія на початку твору? Зверніть увагу, як вона розкривається новими гранями: у середньому епізоді грайливий веселий настрій змінюється на сумний, а в заключному — тема варіаційно розвивається. Пригадайте, що таке варіації.

У жартівливих і сатиричних піснях знайшов вияв природний гумор українців. У них відображені кращі якості людини праці — гострий розум, спостережливість, кмітливість, дотепність. Цим творам притаманні жвавість, грайливість і танцювальність. І в наш час створюється багато пісень цього жанру.

Кадр із мультфільму «Як жінки чоловіків продавали». 1972 р.

Перегляньте мультфільм «Антошка» із циклу «Весела карусель», у якому звучить пісня «Антошка» (музика В. Шаїнського, слова Ю. Ентіна).

Кадр із мультфільму «Антошка». 1969 р.

Чи можна цю пісню віднести до жартівливих? За якими ознаками? Пригадайте й назвіть інші мультфільми чи кінофільми, де звучать пісні жартівливого чи сатиричного змісту.

Прочитайте вірші українських поетів. Придумайте до одного з них мелодію. Який музичний інструмент ви оберете для музичного супроводу пісні?

* * *

* * *

— Знову мокрі черевики?! —
Сварить Вову мати.
— Ти, мабуть, в усіх калюжах
Встигнув побувати?
— Що ви, мамо, — каже Вова, —
Не хвилюйтесь дуже:
Ще й на завтра залишилось
Чотири калюжі!

Ігор Січовик

Є в бабусі внучка,
Внучка-білоручка
І сьогодні от бабуся
Мила голову Настусі,
Бо Настуся ще мала —
Тільки в сьомий перейшла!
Дорога бабуся,
Киньте мить Настусю.
За слова «не вмію»
Їй намильте шію

Грицько Бойко

Симфонія — це великий твір для симфонічного оркестру.

1. Назвіть музичні характеристики українських жартівливих пісень.
2. Розкажіть про те, над чим жартує народ, що висміюється в музичних творах.
3. Прочитайте прислів'я. Поміркуйте, про що в них говориться. Чи відомі вам жартівливі пісні з подібним змістом?

До роботи плачучи, а до танців скачучи.

Їсть за вовка, робить за комара.

6. УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ ТАНЦІ

1. Які українські народні танці ви знаєте?
2. Які народні танці танцюють у вашій місцевості?

Українські народні танці — запальні й ліричні, нестримні й повільні — знані в усьому світі. Вони вирізняються національним колоритом, неповторними мелодіями, ритмами, рухами. У танці, як і в пісні, відображається душа народу, усі його радісні й сумні хвилювання. Танець розказує про героїчні перемоги й трагічні поразки, силу духу українців, трудові досягнення, високі почуття, смішні або печальні життєві ситуації.

Вихилястик

Присядка

Плазунець

Пригадайте найвідоміші українські народні танці. Разом із друзями виконайте зображені рухи українських народних танців.

В Україні існує багато народних танців. Їх назви можуть розповісти про походження цих танців. Наприклад, *зірка*,

Гопак

Козачок

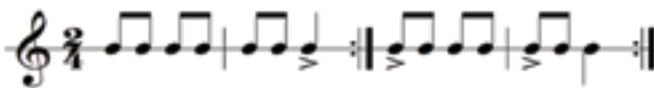
кривий танець пов'язані з формою виконання; *козак, чу-мак* — з виконавцями; *бондар, коваль, шевчик* — з професією; *гуцулки, коломийки* — з місцевістю, де вони виникли.

Улюбленими народними танцями українського народу є *гопак* і *козачок* — енергійні, ритмічні, веселі й жваві. Хлопці мають можливість показати свою силу, вправність і спритність. Участь дівчат додає цим танцям ніжності, ліричності й м'якості.

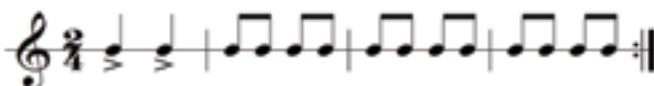

Перегляньте відеофрагменти танцю «Гопак» у виконанні Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України ім. П. П. Вірського.

Гопак

Козачок

Виконайте ритми українських народних танців.

В опері «Запорожець за Дунаєм» український композитор *Семен Гулак-Артемовський* увів танцювальну сюїту, що складається з п'яти українських танців: «Дівочий хор-вод», «Український танок», «Чорноморський козак», «Запорозький козак» і «Козачок». Ці танці — своєрідні картини народного побуту. У них розкриті найхарактерніші риси українського народу: відкритість, м'якість, доброта, завзятість, спритність, хоробрість, сила й міць.

Ю. Баліков. Український танець. 1986 р.

Які ви знаєте танцювальні колективи, що виконують українські народні танці?

Послухайте танці (на вибір) із II дії опери С. Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм». Охарактеризуйте музику танців (темп, ритм, динаміку). Розкажіть про свої враження.

Видатні композитори

Семён Степáнович Гулáк-Артемóвський (1813–1873) — український співак, композитор, актор, автор першої української опери.

Пригадайте й виконайте одну з українських народних пісень танцювального характеру (соло або в парах). Доберіть відповідні рухи, ритмічний супровід.

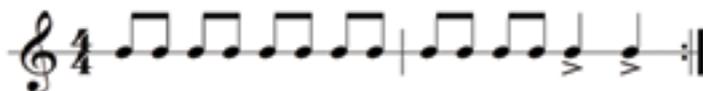
На Заході України у мальовничому Карпатському краю народилися **коломийки** — невеликі задирикувато-веселі й сатирично-жартівливі пісні-танці, у яких стисло, але водночас дотепно й образно змальовується життя народу. Танцюють коломийку попарно або парною кількістю виконавців, ставши в коло. Музика цих творів має *чіткий, гострий ритм, швидкий темп*.

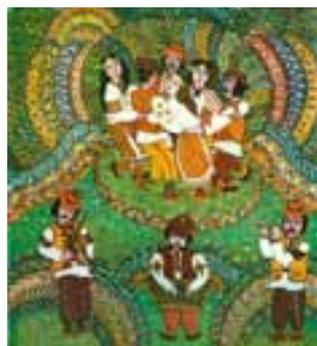
Поміркуйте, у якому темпі танцюють персонажі на поданих нижче ілюстраціях. Поясніть свою думку.

Проплескайте ритм коломийки.

Т. Аксентович.
Коломийка. 1895 р.

І. Сколоздра. Коломийки.
Початок ХХІ ст.

Створіть коломийку на слова української народної пісні «Ой у саду калинонька».

Підійдемо до калини, виберемо гілку,
І для нас мій батько зробить новеньку сопілку.
Навчимося на сопілці ми чудово грати,
Щоб усі пісні народні українські знати.

У народних піснях іноді зустрічається поєднання жартівливо-танцювальної коломийки в приспіві з ліричними, стриманими в русі з'аспівами. Наприклад, як у пісні «Верховино, світку ти наш».

Український композитор *Георгій Майборода* взяв мелодію цієї народної пісні за основу для інструментального твору «Гуцульська рапсодія». У музиці твору композитор розгортає картини життя й природи Карпатського краю.

Послухайте твори: «Верховино, світку ти наш» (українська народна пісня); *Г. Майборода*. Гуцульська рапсодія.

Охарактеризуйте музику заспіву й приспіву пісні «Верховино, світку ти наш». Зверніть увагу на нові музичні якості народної мелодії в «Гуцульській рапсодії».

1. Про які українські народні танці ви дізналися?
2. Поцікавтеся, у яких мультфільмах чи кінофільмах виконуються українські народні танці.
3. Які танці колись були поширені у вашій місцевості? Дізнайтеся про їх рухи, розучіть.
4. Розгадайте «плутанку». Назвіть відомі українські народні танці.

ГО

КО

КО

ПАК

МИЙ

ЗА

ЧОК

ЛО

КА

7. УКРАЇНСЬКЕ НАРОДНЕ МУЗИКУВАННЯ

1. Які ви знаєте українські народні музичні інструменти?
2. Чи відома вам назва «Троїсті музики»?

Народні награвання — улюблений вид музичної творчості українського народу. У давнину виконавцями народних пісень і танцювальних мелодій на різних музичних інструментах були прості люди.

Розгляньте українські народні інструменти. Чи чули ви, як вони звучать? Охарактеризуйте їх тембри.

Цимбали

Бубон

Скрипка

Трембіта

Дуда («коза»)

Сопілка

Жодне народне свято не обходилося без **троїстих музик**, яких любили й дуже шанували в Україні. Це були групи музикантів у складі трьох виконавців — переважно *скрипаля*, *цимбаліста* і *бубняра*. Троїсті музики, граючи на весіллях і різних народних святах свої мелодії, влаштовували своєрідні змагання один з одним, демонструючи таким чином свою майстерність, музичність і винахідливість.

Прочитайте легенду про троїстих музик, що побутувала на Гуцульщині.

Три парубки — скрипаль, цимбаліст і сопілкар — закохалися в одну дівчину. Красуня запропонувала їм позмагатися в грі: чиє виконання визнають найліпшим — за того і вийде заміж. Та виконання кожного було таким майстерним, що жоден не одержав переваги. Залишилося останнє: грати хлопцям разом. І від спільної гри народилася не чувана досі чарівна музика. І народ вирішив — не слід розлучати музик. А музику ту назвали троїстою.

*В. Одайник.
Троїсті музики. 1972 р.*

У наш час троїсті музики значно розширили свій склад. Струнні інструменти представлені скрипкою, басолею, або контрабасом, цимбалами, інколи — бандурою. А ще музики використовують духові інструменти — флейту, кларнет, сопілку, зрідка — трубу; клавішні — баян та ударні інструменти — барабан із мідними тарілками чи барабан із бубном. Усі ці інструменти звучать у народних ансамблях у різноманітних поєднаннях.

Послухайте твори у виконанні троїстих музик.

Зверніть увагу на своєрідне звучання троїстої музики. Визначте, які інструменти її виконують.

Гра-пантоміма «Троїсті музики». Разом із друзями рухами й мімікою відтворіть гру на музичних інструментах, ніби ви — учасники ансамблю «Троїсті музики». Наприклад: один виконавець імітує гру на сопілці, другий — на ударному інструменті (бубні); третій — на цимбалах.

У симфонічній п'єсі «Троїсті музики» композитор *Левко Колодуб* відобразив найбільш характерні риси української народної інструментальної музики. Музичні теми п'єси, змінюючи одна одну, ніби змагаються між собою у віртуозності, що є характерним для виконання ансамблю троїстих музик.

Послухайте твір: *Л. Колодуб. Троїсті музики.*

Як розвивається музика? Вона танцювальна, пісенна чи маршова? Тембри яких інструментів ви впізнали?

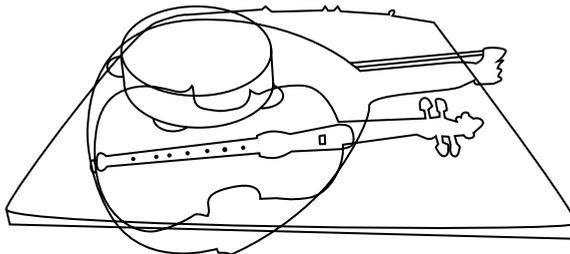

Видатні композитори

Лев Миколáйович Колодуб (нар. 1930) — український композитор, педагог, музично-громадський діяч.

1. Знайдіть у різних джерелах (літературі, Інтернеті) приклади літературних творів, де згадуються народні музичні інструменти.
2. Розгляньте малюнок. Які українські народні музичні інструменти намальовані? Які з них можуть входити до складу ансамблю «Троїсті музики»?

3. За бажанням зробіть начерки українських народних інструментів.

8. УКРАЇНСЬКІ ВЕЧОРНИЦІ

1. Як ви думаєте, що таке «вечорниці»?
2. Чи влаштовували вечорниці у вашій школі?

В Україні впродовж століть існували традиційні свята й обряди. Кожен, у кого душа не зачерствіла, хто сповнений любові до культурної української спадщини, повертається до традицій свого народу.

Була в Україні гарна традиція: холодними осінніми та зимовими вечорами збиратися на веселі посиденьки — **вечорниці**. На вечорницях дівчата пряли, вишивали, ворожили, лушили кукурудзу, дерли пір'я, веселилися, співали. А хлопці розважали їх, розказували різні історії, жартували, придумували небилиці.

Сучасні вечорниці

М. Пимоненко.
Ворожіння. 1893 р.

І. Рєпін.
Вечорниці. 1881 р.

Що відбувається на картинах? Як ви думаєте, яка музика може супроводити дійство?

Прочитайте українську народну небилицю. Придумайте за її зразком веселу необразливу небилицю про шкільне життя.

У лісі річка сметани тече. Над річкою — дерева, замість листя — пухкі та свіжі гречані вареники, ніби щойно з печі. Під тими деревами люди лежать, і, як тільки хто їсти захоче, — рота роззявить, а вареник з дерева та в сметану — бовть! Винирнув, перевернувся, а тоді прямісінько в рот, тільки й устигай жувати. Вирішив я й собі пристати до них. Підходжу до крайнього, питаюсь: «Чи не можна, пане-брате, й мені коло вас тут прилягти?» А він дивиться та й каже: «А ти хто такий, твій батько чим займався?» — «Та звісно, хлібороб», — відповідаю. А він як ви-звірється на мене: «Іди звідси, тут тільки нероби лежать».

Разом із друзями виконайте в ролях українську народну пісню «По дорозі жук, жук».

По дорозі жук, жук

Українська народна пісня

Швиденько

По до-ро-зі жук, жук, по до-ро-зі

чор-ний... По-ди-ви-ся, дів-чи-нонь-ко,

я-кий я мо-тор-ний! -тор-ний!

2. Який я моторний і в кого я вдався!
Хіба даси копу грошей, щоби женихався!
3. По дорозі галка, по дорозі чорна,
Подивися, козаченьку, яка я моторна.
4. Яка я моторна, гнучка, чорнобрива!
Як побачиш, аж заплачеш, що я вередлива!

Послухайте твори: «Метелиця» (український народний танець); К. Данькевич. Метелиця (із балету «Лілея»).

Порівняйте музику творів (тембри, характер музики). Розкажіть про свої враження.

Разом із однокласниками виконайте танець «Метелиця». Ставши в коло, усі пританцювують під музику, а Вітер (В) посеред кола виконує рухи гопака (наприклад, вихилястик, присядку та ін.). Потім він вибирає з кола Сніжинку (Сн), і вони, поєднавшись лівими руками, крутяться метелицею. Далі Вітер і Сніжинка обирають із кола по одному учню, і з ними кружляють, тримаючись за ліві руки. І так обкручуються по черзі з кожним, поки обійдуть усе коло.

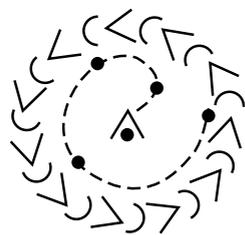
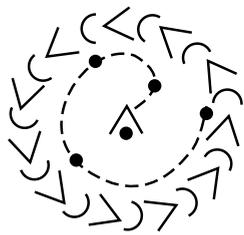
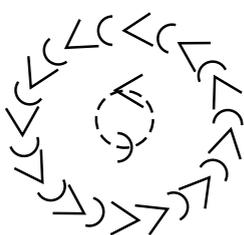

Схема виконання танцю «Метелиця»

Поміркуйте і назвіть українські народні інструменти, звучанням яких можна створити «Музику зими». Поясніть свій вибір.

1. Як улаштовували в Україні вечорниці?
2. Уявіть, що вам потрібно скласти сценарій вечорниць. Які твори музичного фольклору ви використаєте?

Н. Папірна. Український танець. Початок ХХІ ст.

9. БЕЗ МИНУЛОГО НЕМАЄ МАЙБУТЬОГО

1. Як ви думаєте, про що йдеться в історичних піснях?
2. Які історичні пісні вам відомі?

Про минуле нашої країни, видатних історичних осіб можна прочитати в цікавих історичних книжках, довідниках чи енциклопедіях. Але є й інші свідки української історії, що прийшли з тих далеких століть. Це — народні пісні. У них розкриті дух часу, почуття, сподівання, болі й радощі героїв, ставлення народу до своїх звитяжних лицарів-оборонців.

Народні історичні пісні оспівують події, що сталися, коли український народ боровся за справедливість, мир і незалежність у різні історичні часи. Багато історичних пісень розповідають про славних мужніх козаків — захисників українських земель.

Послухайте українську народну пісню «Засвіт встали козаченьки».

Про що розповідається у пісні? Який характер музики? Поміркуйте, чи співзвучні за змістом пісня й однойменна картина Марфи Тимченко.

М. Тимченко. Засвіт встали козаченьки. 2003 р.

Пісня «Засвіт встали козаченьки» розкриває хвилюючий для кожної родини момент, коли сини й чоловіки вирушають у військовий похід. У ній ідеться про переживання матері й коханої козака, які хвилюються за долю рідної людини, і надію самого козака на майбутні перемоги в боях.

Авторство цієї пісні народна пам'ять приписує *Марусі Чурай* — легендарній піснярці з Полтавщини, яка жила у XVII ст. Сповнена туги лірична пісня була улюбленою в козаків. Її виконували в походах, а з часом вона стала маршовою героїчною піснею.

М. Задорожний.
Маруся Чурай.
1977–1978 рр.

Виконайте українську народну пісню «Засвіт встали козаченьки».

Засвіт встали козаченьки

Українська народна пісня

Помірно

4,8

За - світ - вста - ли ко - за - чень - ки в по - хід з по - лу -

но - чі, ви - гла - ка - ла Ма - русень - ка

сво - ті яс - ні о - чі. // о - чі.

2. Не плач, не плач, Марусенько, не плач, не журися,
Та за свого миленького Богу помолися!
3. Стоїть місяць над горою, а сонця немає.
Мати сина в доріженьку слізно проводить.
4. Иди, іди, мій синочку, та не забаряйся,
За чотири неділеньки додому вертайся!

Розгляньте ілюстрації. Що на них відбувається? Який із творів суголосий з піснею «Засвіт встали козаченьки»?

М. Пимоненко. У похід. 1902 р.

*С. Васильківський. Чота в степу.
Друга половина XIX ст.*

Пригадайте, що таке *опера*. Назвіть відомі вам опери Миколи Лисенка.

Опера *Миколи Лисенка* «Тарас Бульба» створена за сюжетом однойменної повісті Миколи Гоголя. У ній розповідається про визвольну війну українського народу проти іноземного поневолення 1648–1654 років. Як і більшість опер, вона починається *увертурою*.

Послухайте твір: *М. Лисенко*. Увертюра до опери «Тарас Бульба».

Мелодію якої української народної пісні використав композитор наприкінці увертюри? Чи набула вона іншого звучання в оркестровому виконанні? Охарактеризуйте засоби виразності: тембр (музичні інструменти), динаміку, фактуру.

Видатні композитори

Мико́ла Віта́лійович Лі́сенко (1842–1912) — український композитор, піаніст, збирач пісенного фольклору, засновник української національної музики.

Зверніть увагу! Розгляньте уважно фрагмент нотного запису увертюри М. Лисенка до опери «Тарас Бульба». Для втілення героїчного характеру музики композитор обрав відповідний темп (урочисто, рухливо), гучну динаміку (f), акордову фактуру й акценти. Назвіть інші відомі вам знаки нотного запису.

Maestoso ma con moto

Увертюра — це оркестровий вступ до опери, балету, кантати чи кінофільму.

1. Що є характерним для історичних пісень?
2. Поміркуйте, які події наших днів можуть відбитися в сучасних історичних піснях.

10. НАША ДУМА, НАША ПІСНЯ...

1. Що вам відомо про українські народні думи?
2. Чи знаєте ви, які твори виконували кобзарі? Що вони оспівували?

Особливим видом історичних пісень є *думи* — унікальний жанр народної пісенної творчості українців. Їх виконували мандрівні співці-музиканти: кобзарі, бандуристи, лірники.

Розгляньте картини. Про що, на вашу думку, може співати козак Мамай? Знайдіть образ пісні на картині художника Олега Шупляка. Розкажіть про життя хлопчика-поводиря, про його майбутню долю.

Козак Мамай. Народна картина

О. Шупляк. Бандура. 2011 р.

Сюжети дум, як правило, мають усталену будову (див. схему на с. 41), пов'язані з історичним минулим народу й описують певні події або конкретних осіб.

Думи не мають звичної для пісень сталої віршованої форми. Вони виконувались речитативом в урочистому, піднесеному характері.

Музиці дум притаманна імпровізаційність, тому кожен раз твір може звучати по-новому.

СЮЖЕТ ДУМИ

Український народ глибоко шанує пам'ять полковника *Івана Богун* — одного з видатних військових керівників визвольної війни 1648–1654 рр. Дума «*Іван Богун*» змальовує оборону м. Вінниці під час нападу польського війська.

У «*Пісні про Байду*» зображена героїко-романтична постать козацького ватажка Байди. *Байда* — князь Дмитро Вишневецький — хоробрий чоловік, який тримав у постійному страху султанів Туреччини. Байду підступно захопили в Молдові й передали в Царгород. У пісні оспівана його несподівана й героїчна смерть на чужині.

Іван Богун

В. Форостецький.
Байда Вишневецький. 2010 р.

«Дума про козака Голоту» відбиває історичні події, що відбулися в другій половині XVI ст. Твір зображує поєдинок, у якому козак Голота, людина смілива й відважна, перемагає татарина. Козак належить до запорозьких бідняків, про що свідчать і його прізвисько, і його портрет, змальований у думі:

Правда, на козакові шапка-бирка —
Зверху дірка,
Травою пошита,
Вітром підбита,
Куди віє, туди й повіває,
Козака молодого прохолоджає.

Сучасний кобзар-лірник *В. Нечена*

Козак — людина миролюбна, але він сміливо виходить на поєдинок, бо основним обов'язком для себе вважає оборону Батьківщини.

Послухайте українські народні думи: «Пісня про Байду», «Іван Богун», «Дума про козака Голоту» (на вибір).

Які особливості музичної мови думи ви помітили? Порівняйте думу з піснею. Як виражені героїчні настрої, почуття? Які інтонації переважають у музичних творах — пісенні, танцювальні, декламаційні, маршові?

І. Гончар. Слухають лірника. 1974 р.

І. Гончар. Дума про Чигирин. 1974 р.

Розгляньте інструменти, у супроводі яких виконувалися українські народні думи. Чи знаєте ви, як вони звучать?

Бандура

Кобза

Колісна ліра

Прочитайте уривок із вірша. Придумайте до нього мелодію.

Кобзо моя, непорочна утіхо!
Чом ти мовчиш? Задзвони мені стиха!
Голосом правди святої дзвони,
Нашу тісноту гірку спом'яни.

Пантелеймон Куліш

Пісні й думи, створені народним генієм, відображають найбільш важливі історичні події в житті суспільства, починаючи від тих, що віддалені від нас століттями, і закінчуючи тими, свідками яких ми самі є.

Думи — ліро-епічні твори про події з життя козаків.

1. Як створювалися українські історичні пісні? Твори про яких історичних осіб вам відомі?
2. Продовжте речення: «Я не знав (знала), що ... », «Мене найбільше вразив той факт, що ... ».
3. У мережі Інтернет послухайте українські народні думи у виконанні сучасних українських кобзарів. Поділіться з друзями чи подругами враженнями від почутого.

11. ЛІРИКА ДУШІ У ПІСНІ

1. Чи відомо вам, що таке «ліричні настрої»?
2. Як ви думаєте, про що співається в ліричних піснях?

Наш народ — талановитий і могутній, людяний, сердечний. Тому невичерпною є сила його пісень. Пережити всі життєві незгоди людям допомагала любов. Мабуть, саме тому в пам'яті кожного зберігається безліч пісень про кохання. Вони хвилюють нас, не залишають байдужими: крають душу аж до сліз або заспокоюють і викликають усмішку.

Уважають, що *ліричні пісні* є вершиною народної творчості. До них належать пісні про сімейне життя, про кохання, вірність. В українській ліричній пісні оспівуються фізична й духовна краса людини, висока народна мораль: багатству протиставляється краса почуттів, опоетизовується працьовитість, доброта, щирість, вірність у коханні.

Послухайте українські народні пісні: «Місяць на небі, зіроньки сяють»; «Чорнії брови, карії очі»; «Чом ти не прийшов...»; «Цвіте терен, цвіте терен»; «Ой чий то кінь стоїть» та ін. (на вибір).

Охарактеризуйте музичну мову обраної вами пісні.

І. Гончар. Під вечір.
1977 р.

А. Лях. Із серії «Козаки».
Початок ХХІ ст.

І. Гончар.
Люба розмова. 1979 р.

М. Пимоненко. Ідилія. 1908 р.

Розгляньте репродукції картин (с. 44, 45). Поміркуйте, які пісні можуть виконувати зображені на них персонажі.

До українського музичного фольклору належать також *пісні літературного походження*. Ці твори мають конкретних авторів — поетів чи композиторів — і широко виконуються поряд із народними. Іноді відомий авторський текст (вірш) клався на народну мелодію чи мелодію композитора, ім'я якого залишалося невідомим. Часто написані поетами й композиторами пісні ставали популярними серед народу. А оскільки передавалися вони в усній формі, то імена авторів забувалися і пісня починала побутувати як фольклорна.

Деякі пісні мають кілька варіантів мелодій. Такою є лірична пісня на вірші Тараса Шевченка «Зоре моя вечірняя». Поет, перебуваючи на засланні, написав поему «Княжна», уривок з якої й став основою пісні «Зоре моя вечірняя». У творі оспівується, хоч і з сумом, краса української природи. Мелодія пісні відзначається простотою та щирістю.

Виконайте пісню «Зоре моя вечірняя» (музика народна, слова *Т. Шевченка*). Створіть відповідний настрій.

Зоре моя вечірня

Музика народна Слова Т. Шевченка

Помалу

Зо - ре мо - я ве - чір - ня - я,
зій - ди над го - ро - ю.
По - го - во - рим ти - хе - сень - ко
в не - во - лі з то - бо - ю.
Роз - ка - жи, як за го - ро - ю
со - неч - ко сі - да - є.
Як у Дніп - ра ве - се - лоч - ка
во - ду по - зи - ча - є.

2. Як широка сокорина
Віти розпустила...

А над самою водою
Верба похилилась, —

3. Аж по воді розіслала
Зелені віти,
А на вітах гойдаються
Нехрещені діти.

*В. Титуленко.
Вечірні верби. 1998 р.*

Поміркуйте, які музичні інструменти найкраще підійдуть для супроводу цієї пісні. Поясніть свій вибір.

Послухайте твір: *Я. Степовий*. Зоре моя вечірняя.

Порівняйте народну й авторську мелодії пісні: визначте спільні та відмінні риси.

Для українського композитора Миколи Лисенка народна музика була постійним джерелом натхнення. Він говорив: «Фольклор — це саме життя». Багато його оригінальних мелодій своєю ліричністю, щирістю і глибиною дуже близькі до народних.

Послухайте твір: *М. Лисенко*. Елегія.

Який характер музики? Як вона розвивається? Порівняйте музику інструментального твору з мелодіями ліричних народних пісень.

Елегія — ліричний твір задумливого, сумного характеру.

1. Про які жанри українського музичного фольклору ви дізналися?
2. Оберіть емоційні характеристики музики ліричних пісень. Поясніть свою думку.

бадьора

задушевна

ніжна

співуча

мужня

зворушлива

12. 3 НАРОДНОГО ДЖЕРЕЛА

1. Чи є народна музика джерелом натхнення митців?
2. Чи використовують композитори народні мелодії у симфонічних творах?

Українська нація відрізняється співучістю. Кожна подія нашого життя супроводжується пісню, спрямованою на вшанування та збереження наших традицій. Опинившись у світі народної музики, ми можемо дізнатися про те, що відбувалося з українським народом протягом століть, відчути все те, що відчували наші співвітчизники.

Особливістю наших пісень є те, що поряд із сумом завжди з'являються ноти радості, надія на краще. Події, які складають історичну долю народу, людям було легше пережити, бо поряд із ними постійно були українські народні пісні. Ці маленькі фольклорні шедеври могли підтримати людину, підняти їй настрій, надати додаткових сил для подальшого життя. Роки поневірянь, принижень, війн, боротьби за незалежність надали народній пісенній творчості особливого колориту.

Назвіть відомі вам жанри українських народних пісень. Наведіть приклади. Поміркуйте, чому ми повинні поважати українську культуру, мову, пісню, любити, зберігати нашу пісенну спадщину.

*В. Маковський.
Ярмарок у Полтаві. 1882 р.*

*М. Михайлошина.
Козак Мамай.
Початок XXI ст.*

Послухайте українські народні пісні «Ой, Микито», «У Києві на ринку».

До якого жанру українського музичного фольклору ви віднесете кожну з прослуханих пісень? Поясніть свої міркування. Визначте характер цих пісень. Порівняйте їх.

трагічна

весела

сумна

жалібна

грайлива

яскрава

Українська народнопісенна творчість завжди була джерелом професійної музики. Композитори часто використовували мелодії народних пісень у своїх творах або створювали оригінальні мелодії, за своїм духом дуже подібні до народних.

Наведіть приклади використання народних мелодій у професійній музиці.

У симфонії № 2 український композитор *Левко Ревуцький* використав мелодії українських народних пісень «Ой, Микито», «У Києві на ринку».

Послухайте твір: *Л. Ревуцький*. Симфонія № 2. II частина.

Пригадайте, що таке *симфонія*. Зверніть увагу на оригінальну розробку відомих вам пісень. За допомогою пластики рук покажіть, які зміни, який розвиток отримала музика в симфонії.

Видатні композитори

Левко́ Микола́йович Реву́цький (1889–1977) — український композитор. З його ім'ям пов'язане становлення української симфонічної музики.

1. Поясніть, чому вважається, що народна музика є невичерпним джерелом для професійної музики.
2. Про що б вам хотілося розповісти своїм батькам, друзям чи знайомим з того, що ви дізналися з цього уроку?

13. МИКОЛАЙ ІДЕ, ЧЕМНИМ ДІТЯМ ДАРУНКИ НЕСЕ

1. Чому діти України чекають День святого Миколая?
2. Які пісні про це свято ви знаєте?

Зима багата на свята: Андрія, Миколая, Катерини, Варвари, Наума...

Святий Миколай — один із найбільш шанованих у народі святих. Ще за життя його називали батьком сирит, бідних, знедолених. З його ім'ям пов'язано безліч народних легенд і переказів. Купці, мореплавці та землепрохідці вважали його своїм охоронцем і заступником. Миколая також шанували в Україні як покровителя Війська Запорозького.

Святий Миколай для українських дітей здавна — почесний охоронець, а 19 грудня — День святого Миколая — найбільш очікуване радісне свято. Традиційно в цей день святий приносить кожній дитині подарунок — «миколайчик», не забуваючи однак посоромити за нечемні вчинки (декому навіть приносить різочки). А діти намагаються не гнівити «діда Миколая», який знає про всі їхні вчинки.

*Т. Зеленченко.
День святого Миколая.
Початок ХХІ ст.*

*Л. Мартін.
Святий Миколай.
Друга половина ХХ ст.*

Це свято відзначають урочисто. Діти співають пісні про святого Миколая, проводять конкурси, декламують вірші, створюють малюнки, виготовляють подарунки для тих, кого хочуть привітати.

Виконайте українську народну пісню «Забілів від снігу гай». Перед виконанням пісні проплескайте її ритм. Створіть ритмічний супровід до пісні.

Забілів від снігу гай

Українська народна пісня

Стримано
mf

За - бі - лів від сні - гу гай,
йде свя - тий ним Ми - ко - лай.
Йде із ян - го - лом яс - нень - ким,
ус - мі - ха - ю - чись ми - лень - ко.

2. Він за нас все пам'ятає,
Нагороди зготовляє.
Нам даруночки приносить,
Для нас ласки в Бога просить.

3. Втоплена (ний) іду я спати,
Сон стуляє оченята:
Добрий янголе святий,
Тихий сон мені навій.

4. Коли я що зле зробила,
Наді мною білі крила
Ти, як завше, розпусти,
Все пробач і захисти.

Послушайте твори: *Л. Горова*.
Пісня про Миколая; «Ой хто, хто
Миколая любить» (українська на-
родна пісня).

«Миколайчики» до свята

Про що розповідають прослухані
пісні? Який характер їх музики?

Складіть міні-розповідь «Свято Миколая» за ілюстраціями
(с. 50, 52).

1. Як святкують День святого Миколая?
2. Знайдіть і послушайте в Інтернеті українську народну пісню «Ой, хто, хто Миколая любить» у виконанні різних колективів. Розкажіть про свої враження.
3. Які твори про святого Миколая ви хотіли б записати на святковий диск, щоб подарувати його разом із «миколайчиками» рідним і знайомим?
4. Придумайте закінчення вірша про святого Миколая. Спробуйте його заспівати, як пісню.

А хто щиро Миколая слухає і любить,
Того святий Миколай серцем приголубить.

*Л. Мартін. Святий Миколай.
Друга половина ХХ ст.*

*М. Ілієва. Подарунки від
святого Миколая.
Початок ХХІ ст.*

14. СВЯТО ЙДЕ!

1. Що вам відомо про святкування Різдва та Нового року?
2. Які пісні співають під час різдвяно-новорічних свят?

Серед найбільших і найулюбленіших зимових свят — Різдво та Новий рік. Однією з традицій цих свят є співання календарно-обрядових пісень — *колядок* і *щедрівок*. Основне завдання колядників і щедрувальників — приносити людям радість і надію на вдалий новий рік. Люди вірили: чим більше колядників і щедрувальників відвідає їхню оселю, тим кращим буде рік для родини.

Н. Курій-Максимів. Різдвяна казка. 2012 р.

Т. Філь. Різдвяні колядки. 2008 р.

На Різдво співають *колядки*. У них найчастіше зустрічаються релігійні сюжети — ушавлення Христа й Божої матері Діви Марії як утілення ідеї добра, благочестя й материнства — основи всього живого на Землі.

А ще під час Різдва в Україні показували *вертеп* — старовинний пересувний ляльковий театр, у якому відтворювався сюжет народження Спасителя. У вертепі також звучали пісні-колядки й жарти.

Пригадайте відомі вам колядки. Який у них сюжет?

Послухайте колядку «Нова радість стала».

І. Горобчук. Колядники.
2007 р.

Т. Пілюгіна. Коляда.
2000 р.

Розгляньте фрагмент нотного запису. Чи впізнали ви цю пісню?

Так, це фрагмент із всесвітньо відомого «Щедрика». З невеликої народної мелодії — зерна інтонації — український композитор Микола Леонтович створив справжній хорівий шедевр. Він професійно поклав народну мелодію на ноти, до якої створив інші хорові партії, — і зазвучав багатоголосний хорівий твір. Таке професійне перетворення називається **хоровою обробкою народної пісні**.

Видатні композитори

Мико́ла Дми́трович Леонто́вич (1877–1921) — український композитор, хорівий диригент, педагог, майстер хорової мініатюри.

Послухайте твір: М. Леонтович. Щедрик.

Який склад хору виконує твір (чоловічий, жіночий, дитячий)? Як розвивається музика?

*Щедрий вечір, добрий вечір! Бажаю вам ці свята провести,
других кращих діждатися, рік від року на многії літа!*

Щедрівки співали напередодні Нового року. Щедрувальники (дорослі й діти), ходячи від хати до хати, бажали господарям щастя, здоров'я та добробуту в новому році.

Назва «щедрівка», що збереглася до нашого часу лише в Україні, говорить про призначення цього виду пісень — заклікати щедрість природи і землі.

Перед тим як зайти до хати, щедрувальники мали отримати запрошення від господарів оселі. Зібравшись на подвір'ї, вони співали під вікнами: «Ой чи є, чи нема пан-господар вдома?», а вже зайшовши до хати, виконували величальні пісні на честь господаря, господині, їхніх дітей та інших родичів.

Незмінними учасниками ватаг щедрувальників були костюмовані персонажі: *Маланка* (хлопець, убраний у дівчачий одяг), *Василько* (дівчина, убрана в хлопця), *Дід-поводир з Козою* (символом родючості й достатку), а також *Чорт*, *Ведмідь*, *Циган*, *Циганка* та інші.

Послухайте українські щедрівки «Чи дома, дома», «Слава нашим господарям».

Який характер музики прослуханих пісень? Про що вам «розповіли» картини художників (с. 53–57)?

*Н. і Р. Юсипчук. Гуцульське
різдво. 2008 р.*

Є. Миронова. Різдво. 2000 р.

Інсценізуйте разом із друзями пісні «Маланка» та «Коза».

Маланка

Запис Ю. Федьковича

А у - че - ра із ве -
че - ра пас - ла Ма - лан - ка
та й ка - чу - ра. - чу - ра.

Та й, пасучи, загубила,
Шукаючи, заблудила.
Заблудила в чисте поле,
Аж там Василь сіє, оре,
Аж там Василь оре, плужить,
За Маланков вельми тужить.
О чильчику-васильчику,
Посію тебе в городчику,
Буду тебе шанувати,
Тричі на день поливати,
А з чибричку кіля бити,
Барвінчиком городити,
В неділю рано промикати,
За русу косу затикати.

Т. Зеленченко. Маланка.
Початок XXI ст.

Коза

Українська народна пісня

Весело, грайливо

Доб-рий ве-чір вам, чи ви ра-ді нам?

Ми не са-мі йдем, ми ко-зу ве-дем,
ми ко-зу ве-дем, ми ко-зу ве-дем,
ми не-са-мі йдем,

2. Дід козу веде, а вона не йде,
Дід козу віжками, а вона — ріжками.
3. Го-го-го, коза, го-го-го, сірая,
Го-го-го, білая, ой розходися, розвеселися
По всьому дому, по веселому.
4. Де коза ходить, там жито родить,
А де не буває, жито вилягає.
5. Де коза ногами, там жито копами,
Де коза рогами, там жито стогами.
6. Де коза туп-туп, там жита сім куп,
Де коза хвостом, там жито кустом.
7. А в нашій сільці всі хлопці стрільці —
Встрелили козу в правеє ушко,
В правеє ушко, в саме сердечко — пуць!
8. Тут коза впала, нежива стала,
А міхonoша бере дудочку, Надима козі та й у жилочку.
9. Уставай, козо, вставай, сірая, Господиня йде, ковбасу несе,
Мірку гречечки на варенички,
Та ще й голубець, на цьому — кінець!
Дай Боже, добрий вечір!

Н. Курій-Максимів.
Вертеп. 2012 р.

1. Як святкували в Україні Різдво та Новий рік?
2. Поцікавтеся, які традиції святкування цих свят існували у вашій родині. Чи дотримуєтеся ви їх тепер?

15. ШАНУЙМО НАШУ ПІСНЮ!

1. Яку музику ви слухаєте і виконуєте на дозвіллі?
2. Чи слухаєте ви твори музичного фольклору?

Український музичний фольклор — дорогоцінне надбання нашого народу. Наші предки в години радості чи скорботи слухали народні думи у виконанні лірників і кобзарів, самі співали пісні й танцювали улюблені танці. «Покажіть мені народ, у якого би було більше пісень», — захоплено говорив Микола Гоголь і не помилявся. Українська пісня по праву здобула визнання в усьому світі, а українці — славу дуже музичного народу.

Складіть уявно пазли й назвіть жанри українських народних пісень.

Виконайте одну з ваших улюблених пісень.

Вийшли в поле косарі

Ой, ходить сон...

Був собі журавель

Засвіт встали козаченьки

По дорозі жук, жук

Сіяв мужик просо

Зоре моя вечірняя

Коза

Облітав журавель

Маланка

Забілів від снігу гай

Україно-дівчино

Котику сіренький

Розгляньте репродукції картин і поміркуйте, яка пісня може звучати. До якого жанру українських народних пісень вони можуть належати?

М. Тимченко. У колиці мене мама коликала. 1998 р.

В. Форостецький. Байда. 2010 р.

М. Приймаченко. Під тим дубом криниця стояла. 1968 р.

А. Шевчук. З поля. 2010 р.

Які українські народні пісні виконуються в спокійному темпі?

колискові

ліричні

жартівливі

коломійки

Доберіть характеристики музики жартівливих, танцювальних пісень і коломинок.

жвава

промениста

ніжна

моторна

святкова

зворушлива

грайлива

чарівна

активна

весела

Виконайте одну з цих пісень, доповнюючи її рухами.

Розгляньте ілюстрації. Чи є серед них зображення трістих музик? Розкажіть, що вам відомо про цей музичний колектив.

*І. Горобчук. Дует.
Кінець ХХ ст.*

*К. Дудник. Весела компанія.
2009 р.*

Троїсті музики.
Декоративна тарілка

Серед зазначених музичних творів, із якими ви ознайомилися, оберіть той, що найбільше сподобався або чимось вразив. Розкажіть про свої музичні враження.

К. Стеценко. Вечірня пісня.

М. Калачевський. Українська симфонія. II частина.

*С. Гулак-Артемівський. Опера «Запорожець за Дунаєм».
II дія. Танці.*

Л. Колодуб. Троїсті музики.

М. Лисенко. Опера «Тарас Бульба». Увертюра.

Дума про козака Голоту.

М. Лисенко. Елегія.

Я. Степовий. Зоре моя вечірняя.

Українська народна пісня «Верховино, світку ти наш».

Г. Майборода. Гуцульська рапсодія.

Л. Ревуцький. Симфонія № 2. II частина.

М. Леонтович. Щедрик.

Л. Горова. Пісня про Миколая.

Визначте, які музичні інструменти належать до українських народних.

Українська пісня — невід’ємна частина духовного життя нашого народу. З піснею на вустах в Україні відзначають традиційні й сучасні свята, ушлавлюють перемоги, сумують за втраченим, мріють про майбутнє. Наш народ має бездонну скарбницю музичного фольклору, яким можна пишатися як райськими квітами. Народна музична культура й виконавське мистецтво українців справедливо вважаються цінним надбанням європейської народнопісенної та музичної культурної спадщини.

К. Білокур. Городні квіти. 1960 р.

Послухайте твір: «Квітка-душа» (музика *К. Меладзе*, слова *Д. Гольде*) у виконанні Ніни Матвієнко.

К. Білокур. Букет квітів. 1954 р.

1. Поміркуйте про те, як життя народу пов’язане з піснею.
2. У вільний час слухайте твори українського музичного фольклору.
3. Які пісні спадають на думку, коли ви дивитесь на картини Катерини Білокур?

Музика єднає світ

1. МОВА МУЗИКИ ЗРОЗУМІЛА ВСІМ

1. Чи можемо ми зрозуміти музику різних народів?
2. Чому ми розуміємо мову музики?

Дружба між окремими людьми або цілими народами збагачує життя, додає тим, хто дружить, впевненості й сили. Щоб ця дружба була міцною, кожна людина повинна відчувати й розуміти самотутню красу культури інших народів, поважати їх мову, звичаї, мистецтво.

Виконайте поспівку. З яким почуттям слід її виконувати? Кого з друзів згадали співаючи?

Весело, грайливо

Як - що друг у те - бе с, ти,
Ра - зом мож - на все зро - би - ти,
жит - тя ра - діс - ним ста - є - ти,
тож без дру - га не про - жи - ти.

Музика торкається нашого серця, почуттів, і тому її мова зрозуміла в будь-якому куточку світу, незважаючи на місце її народження. Звичайно, музичне мистецтво кожного народу має свої неповторні особливості. Але між музичними творами різних народів завжди можна знайти й спільні риси.

Послухайте музичні твори: український народний танець «Гопак»; білоруська народна пісня-танець «Бульба»; грузинський народний танець «Лезгинка».

Білоруський народний танець «Бульба»

Е. Павлов.
Український танець. 1986 р.

Порівняйте характер музики танців. Зробіть висновки.

Ці твори об'єднує веселість, грайливість характеру. Їм притаманна танцювальність, однак кожен із них має свої інтонаційні особливості, властиві музиці того народу, який вони представляють. Українські й білоруські музичні твори мають багато спільних рис. Музика грузинського народу дещо інша: у ній важлива роль надається ритму, який задають ударні інструменти.

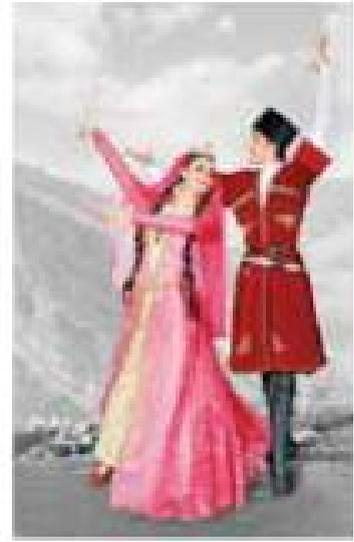
Разом із однокласниками виконайте танцювальні рухи під музику «Лезгинки»: дівчатка передають протяжність фраз плавними рухами рук, що рухаються навперемінно вправо і вліво, а хлопчики підкреслюють акценти наприкінці кожної фрази оплеском або притупом.

Розгляньте картину й фото. Які рухи персонажів свідчать про те, що звучить музика й виконується танець? Чи подібні вони до українських народних танців?

Г. Гагарія. Лезгинка. Тифліс. 1840 р.

Грузинський народний танець «Лезгинка»

Виконайте українську народну веснянку. Співайте легко, прозоро й плавно, виразно промовляючи кожну фразу. Зверніть увагу на те, що деякі склади розспівуються на кілька звуків. За бажанням під час виконання пісні підкресліть на трикутнику логічні наголоси у кожному такті — це створить відчуття світлого, дзвінкого весняного звучання.

І. Гомяр. Веснянки. 1986 р.

Вийди, вийди, Іванку

Українська народна пісня

Весело, жваво

mf

Ви-йди, вий - ди, І - ван - ку,

за - спі - вай нам вес - нян - ку!

Зи - му - ва - ли, не спі - ва - ли -

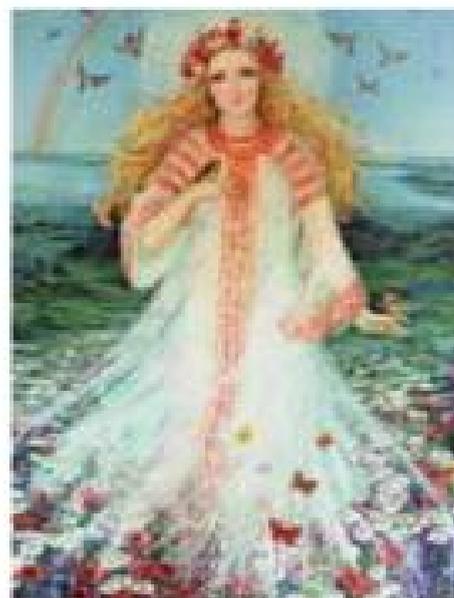

вес - ни до - жи - да - ли.

2. Весна, весна, наша весна,
Та що ж ти нам принесла?
Старим бабам — по кийочку,
А дівчатам — по віночку.

3. Звила ж я віночок вчора
Звечора, звечора,
З зеленого барвіночка
Та й повісила на кілочку.

4. Вийди, вийди, Іванку,
Заспівай нам веснянку,
Зимували, не співали,
Весну дожидали.

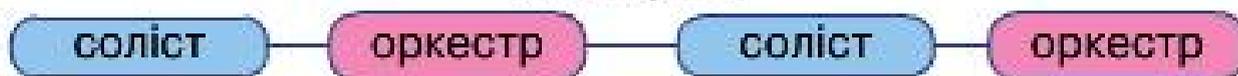
Н. Кукель.
Весна. Початок ХХІ ст.

Народні мелодії можна почути у великих симфонічних творах. Наприклад, мелодія веснянки «Вийди, вийди, Іванку» звучить у *Першому концерті для фортепіано з оркестром* Петра Чайковського.

Пригадайте, чим симфонічний оркестр відрізняється від інших виконавців. Хто керує симфонічним оркестром?

КОНЦЕРТ

Послухайте твір: *П. Чайковський*. Концерт № 1 для фортепіано з оркестром. Фінал (фрагмент).

Як змінився характер звучання мелодії народної веснянки (темп, ритм, динаміка, характер звуковедення, акценти, тембр тощо) у оркестровому виконанні?

Видатні композитори

Петро Ілліч Чайковський (1840–1893) — російський композитор, диригент, педагог.

Концерт — музичний твір для соліста (солістів) і оркестру.

1. Чи зрозумілою вам є музика різних народів? Поясніть свою думку.
2. Поміркуйте над змістом поданого вірша. За бажанням придумайте до нього мелодію.

Секрет

Що зробити, щоб удвічі
торт здавався вам смачнішим?
Що зробити, щоб удвічі
кожний день для вас побільшав?

Щоб і радості, і щастя
вам було — аж ніде діти?
Тут — ніякою секрету!
Треба з другом все ділити!

Анатолій Костецький

2. ОСОБЛИВОСТІ МУЗИКИ УКРАЇНСЬКОГО Й РОСІЙСЬКОГО НАРОДІВ

1. Які жанри українських пісень вам відомі?
2. Як ви гадаєте, які спільні риси є в музиці українського та російського народів?

На території Європи з давніх часів живе велика група споріднених за мовою і культурою слов'янських народів. Серед них східні, західні та південні слов'яни. Сучасні українці, росіяни й білоруси належать до східних слов'ян. Цим пояснюється подібність їх мов, звичаїв і фольклору. Упродовж багатьох століть ці народи жили пліч-о-пліч, тому в народному мистецтві дуже багато спільного — інтонації в мелодіях, сюжети пісень, кольори в оздобленні одягу, народні ремесла.

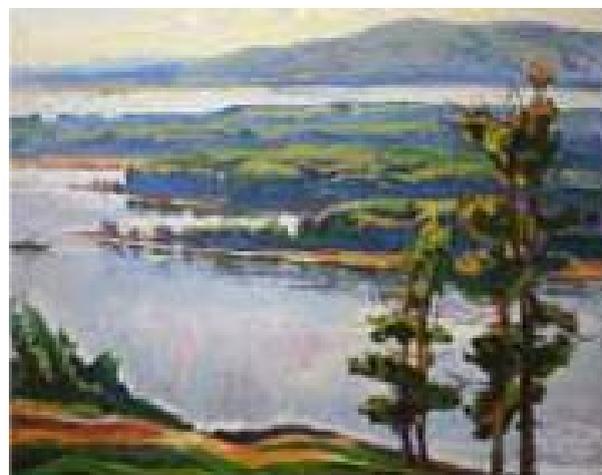
Ми зробимо спробу порівняти особливості музичної мови українського й російського народів.

Послухайте: українську народну пісню «Рече та стогне Дніпр широкий» (слова *Т. Шевченка*); російську народну пісню «Вниз по матушке по Волге».

В. Овчинніков. Дніпро. 1954 р.

Ю. Філіппов. Літній день на ріці Волзі. 1985 р.

Ці пісні — про великі річки, які є своєрідними символами українського та російського народів. Вони звучать широко й розспівно, у них відчувається захоплення красою рідного краю, потужною силою Дніпра й Волги як уособлення могутності народу.

У багатьох народних піснях змальовується нестримність стихійних сил природи. Через відтворення грізної краси неба, вітру, води їх авторам удалося розкрити душевний стан героїв, їхні переживання, прагнення, сподівання, як-от у народній пісні, створеній російським композитором Михайлом Глінкою на слова українського поета Віктора Забіли.

Виконайте українську народну пісню «Гуде вітер вельми в полі». Продумайте заздалегідь виконавський план пісні: який характер звуковедення повинен бути, щоб створити відповідний музичний образ; де потрібно зробити кульмінацію під час виконання.

Гуде вітер вельми в полі

Музика *М. Глінки* Слова *В. Забіли*

Помірно
p

Гу - де ві - тер вель - ми в по - лі,
Пла - че ко - зак мо - ло - день - кий,
ре - ве, ліс ла - ма - є. Гу - де ві - тер
до - лю про - кли - на - є.
вель - ми в по - лі, ре - ве, ліс ла - ма - є.
Ко - зак ну - дить - ся, сер - деш - ний,
що ро - бить - не зна - є.

2. Гуде вітер вельми в полі,
 Реве, ліс ламає...
 Козак стогне, бідолаха,
 Сам собі гадає:
 «Ревеш, вітре, та не плачеш,
 Бо тобі не тяжко,
 Ти не знаєш в світі горя,
 Та тобі й не важко!..»

Який образ відтворює ця пісня — веселий, грайливий, ліричний, сумний? Які музичні засоби використав композитор, щоб надати творові саме українського колориту?

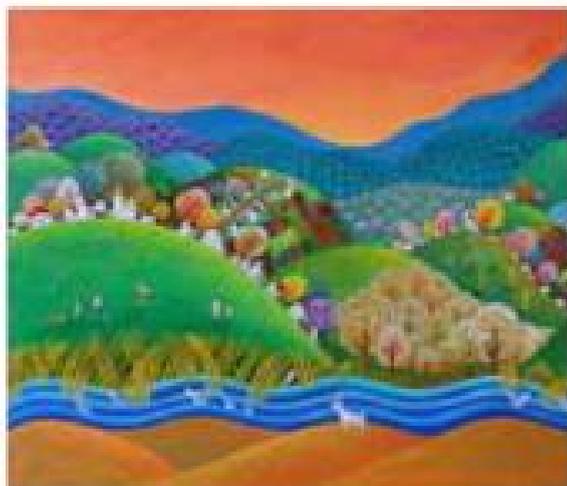

Видатні композитори

Михайло Іванович Глінка (1804–1857) — російський композитор, засновник російської композиторської школи.

Розгляньте ілюстрації. Який настрій передали художники в своїх картинах? Яка музика може його передати?

*О. Кваша. Політ па кулі.
 Початок ХХІ ст.*

*І. Левітан. Вечірні тіні.
 1891–1894 рр.*

1. Які спільні властивості протяжних ліричних українських та російських пісень?
2. У вільний час доберіть невеликий вірш про рідний край та спробуйте придумати до нього ліричну мелодію.

3. ОСОБЛИВОСТІ МУЗИКИ УКРАЇНСЬКОГО ТА БІЛОРУСЬКОГО НАРОДІВ

1. Чи існують серед українських пісень твори наспівного, ліричного характеру?
2. Поміркуйте, чи подібна музика білоруського та українського народів?

Риси української, білоруської та російської музики протягом століть настільки переплелися, що часом уже не вдається вирізнити окремі яскраві національні ознаки музичних фольклорних творів.

Виконайте білоруську народну пісню «Перепілонька».

Перепілонька

Білоруська народна пісня

Наспівано

На-ша пе-ре-піл-ка ста-рень-ко-ю
ста-ла. Ти ж мо-я, ти ж мо-я
ти ж мо-я рід-на-я
пе-ре-пі-лонь-ка,
пе-ре-пі-лонь-ка.

2. Ой у перепілоньки заболіли ніжки.
Приспів.
3. Ой у перепілоньки спинка заболіла.
Приспів.
4. Ой у перепілки голівонька болить.
Приспів.

Поміркуйте над особливостями звучання цієї пісні. Що зближує її з українською музикою? Визначте спільні риси. Оберіть відповідні характеристики.

Послухайте твори: білоруська народна пісня «Перепілонька» (у виконанні ВІА «Пісняри»); К. М'ясков. Білоруський танець.

Білоруський танець

Вокально-інструментальний ансамбль «Пісняри»

На які особливості звучання цієї пісні у виконанні білоруського вокально-інструментального ансамблю ви звернули увагу? Чи впізнали ви знайомі інтонації в творі українського композитора Костянтина М'яскова? Який музичний інструмент звучав? Чому твір має таку назву? Який тип музики цей інструментальний твір представляє — пісню, танець чи марш?

У сучасних естрадних творах також відчувається вплив народної музики. Пісні білоруського композитора *Ігоря Лученка* у виконанні ансамблю «Пісняри» пронизані яскравою

наспівністю, розспівуванням складів, підголосковим багатоголоссям, властивим народному пісенному виконанню.

Послухайте пісню «Алеся» (музика І. Лученка, слова А. Кулешова) у виконанні ВІА «Пісняри».

Чи з'явилося у вас бажання навчитися так співати? Поясніть, що для цього потрібно робити. Охарактеризуйте виконання твору — мелодія, тембр, кількість голосів.

1. Оберіть характерні риси, властиві для народної пісенності українців, росіян та білорусів.

маршовість

підголоскове багатоголосся

розспівування складів

орнаментика мелодії

наспівність

пунктирний ритм

широке розгортання мелодії

2. Прочитайте слова ввічливості українською, російською та білоруською мовами. Чи все ви зрозуміли? Придумайте музичні інтонації до них. Порівняйте написання подібних слів. Чи знаєте, на основі якої старовинної абетки були укладені алфавіти цих народів? Зробіть висновки.

Доброго дня!
Будь ласка!
Дякую!

Добры дзень!
Калі ласка!
Дзякую!

Добрый день!
Пожалуйста!
Спасибо!

4. ЧАСТІВКИ — ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ

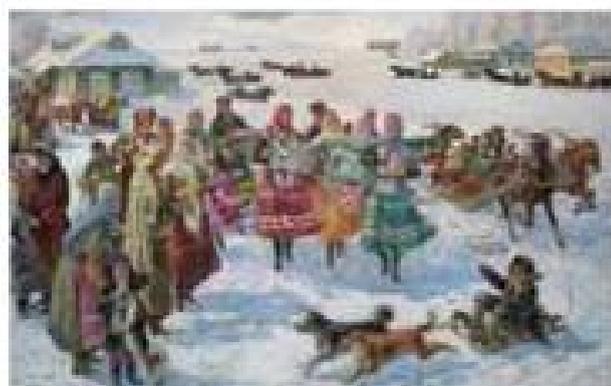
1. Які особливості українських жартівливих та сатиричних пісень?
2. Як ви гадаєте, чи є в інших народів твори подібного змісту?

Народні пісні білорусів і росіян розподіляються на жанри, подібні до тих, які є в українському народному музичному мистецтві: *колискові, календарно-обрядові* (колядки, мясляні, купальські, жнивварські), *родинно-обрядові* (родинні, хрестинні, весільні), *історичні, ліричні, жартівливі, сатиричні*.

Пригадайте, що таке коломийки? Який характер музики цих творів?

У російському музичному фольклорі є також особливий різновид пісень веселого характеру — **частівки**. Це короткі пісні (чотиривірші) гумористичного змісту, які виконуються на одну мелодію, у швидкому темпі та грайливому бадьорому настрої. За змістом частівки різні: від гострої сатири, пустотливого гумору до ліричних роздумів.

Е. Пайманов. Зимове свято.
Друга половина ХХ ст.

Ф. Сичков.
Святковий день. 1929 р.

Розгляньте ілюстрації. Чи створюють вони святковий настрій? Чи вдалося художникам передати настрій співаків і танцюристів, зображених на картинах?

Перегляньте уривки із мультфільму «Летючий корабель», у яких герої виконують частівки. Які ознаки характерні для цього різновиду пісень?

Визначте, яку музику ви щойно прослухали: пісенну, танцювальну чи маршову?

Російський композитор *Родіон Щедрін* створив Концерт для оркестру «Пустотливі частівки». У своєму творі митець намагався передати характерні особливості й настрої російських частівок. Музика твору нагадує про багатолюдне, веселе сільське свято, де виконавці-танцюристи то по одному, то по двоє демонструють свою майстерність, прагнучи перевершити одне одного. І лише після того, як усі «соло» вичерпані, у танець включаються всі присутні.

Послухайте твір: *Р. Щедрін*. Концерт для оркестру «Пустотливі частівки» (фрагмент).

Охарактеризуйте прослухану музику, враховуючи особливості концерту. Зверніть увагу на виразну роль тембрів різних груп оркестру (зокрема, ударних і мідних духових) та окремих інструментів.

Об'єднайтеся у дві групи. Створіть частівки чи коломийки на вірші Грицька Бойка.

1.

— Де Іванко? — запитав
Наш учитель Тому.
— Та він ногу поламав
І побіг додому!

2.

— Чого з ганчірками весь клас?
— За чистоту змагання в нас!
— Ну, а чого так розкричались?
— Бо ми за тишу вже змагались!

1. Які спільні риси спостерігаються в музиці східнослов'янських народів — українців, білорусів та росіян? Порівняйте.
2. Дізнайтеся з різних джерел, зокрема з Інтернету, у яких мультфільмах звучать народні (українські, білоруські, російські) пісні.

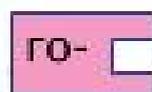
5. БІЛОРУСЬКІ Й РОСІЙСЬКІ НАРОДНІ ТАНЦІ

1. Які українські народні танці вам відомі?
2. Чи хотіли б ви більше дізнатися про народні танці білорусів і росіян?

Грайливий і веселий характер народної музики, як ви вже знаєте, часто виявляється в народних танцях.

«Зберіть» пазли. Назвіть найвідоміші українські народні танці. Охарактеризуйте їх музику.

Білоруські й російські народні танці, як і українські, часто походять від популярних народних пісень. Спочатку це були пісні, які супроводжувалися різними рухами. А пізніше рухи, що виконувалися в певній послідовності, стали танцем. У наш час танці існують і як самостійні інструментальні твори. Наприклад, це – білоруські танці *«Бульба»*, *«Лявоніха»*, *«Крижачок»*, *«Ленок»*, російські *«Бариня»*, *«Кадриль»*, *«Камаринська»* та ін.

Білоруський танець
«Лявоніха»

Російський танець
«Бариня»

На ударних музичних інструментах відтворіть ритми танців «Крижачок» і «Кадриль».

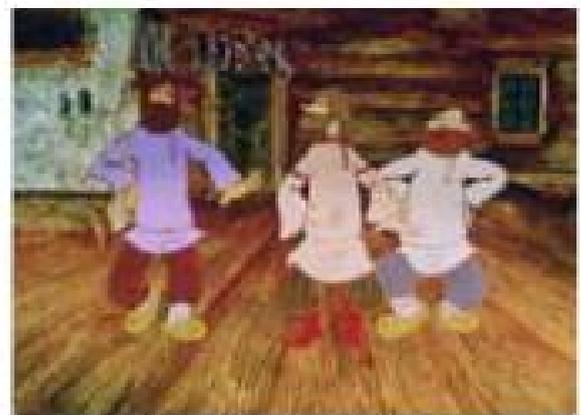
Крижачок

Кадриль

Т. Хаостенко.
Російський танець. 1983 р.

Кадр із мультфільму
«Камаринська»

Послухайте твір: *М. Глінка*. Фантазія на дві російські теми камаринської.

Охарактеризуйте теми твору, в основу яких покладено мелодії двох російських пісень — весільної та плясової камаринської.

Виконайте фрагмент білоруської пісні-танцю «Бульба». Придумайте танцювальні рухи.

Живо

Гар - ні, гар - ні буль - бу з пе - чы
у тор-бач-ку ды на пле-чы, у тор-бач-ку
ды ня - сі ска-жаш дя-куй, як з'я-си.

Перегляньте відеофрагменти танців «Бариня», «Бульба». Зверніть увагу на рухи танцюристів.

Порівняйте мелодії та ритми українських, білоруських і російських народних танців.

Між народними музичними інструментами трьох східно-слов'янських народів також можна знайти багато спільного. *Колісна ліра, цимбали, скрипка, басетя* (в Україні — бас, або басоля) є як українськими, так і білоруськими народними інструментами.

На *дуді, жалейці, гудку* грають росіяни і білоруси. Російський народний інструмент *гуслі* подібний до українських цимбал, але це не ударний, а щипковий інструмент. А відома в росіян *домра* настільки прижилася в Україні, що зараз входить до складу оркестрів і ансамблів українських народних інструментів.

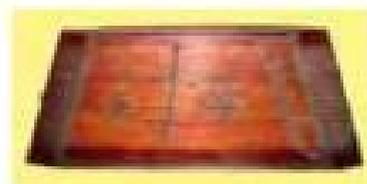
Гуслі

Ріжок

Трілотка

Цимбали

Домра

Гудок

Балалайка

Гармошка

Жалейка

Ложки

Ознайомтесь із білоруськими й російськими народними інструментами. Чи знаєте ви, як вони звучать?

1. Розкажіть про спільні й відмінні риси між мелодіями українських, білоруських та російських народних танців.
2. Порівняйте музичні інструменти білоруського та російського народів. Зробіть висновок. На якому з цих інструментів ви б хотіли навчитися грати? Чому?

6. ВЕСНЯНЕ ДЗВІНКОГОЛОССЯ

1. Чи знаєте ви, що таке «веснянки»?
2. Чи існують веснянки в музичному мистецтві інших народів?

Весна — радісна, благодатна пора року. Лише згадка про неї пробуджує радість і нові надії. Її прихід відчувають і по-своєму переживають дорослі й діти, тварини й рослини — усе живе на Землі. Не випадково наші пращури вважали, що саме весною починається новий рік.

Веснянки, поряд із іншими календарно-обрядовими піснями, належать до найдавніших пісень слов'ян, якими наші предки традиційно зустрічали прихід весни.

Як тільки починав танути сніг і сріблястими струмками збігали весняні води, а лєвади підсихали під промінням весняного сонця, дітлахи зверталися до своїх неньок:

Благослови, мати,
весну закликати!

Послухайте російську веснянку «Благослови, мати» у виконанні фольклорного ансамблю «Скоморошья слобода». Чи відрізняється вона від української?

Ансамбль
«Скоморошья слобода»

Прийшла весна,
відчиняй ворота!

Виконайте веснянку «Благослови, мати, весну закликати». Спробуйте заспівати її білоруською мовою.

Благослови, мати, весну закликати

Українська народна пісня

Помірно

Бла - го - сло - ви, ма - ти,
 вес-ну за - кли - ка - ти! Вес-ну за - кли -
 ка - ти, зи - му про - вод - жа - ти!

(білоруською мовою)

Благаславі, Маці,
 Вясну гукаць, у-у!
 Вясну гукаць,
 Цеплага лета
 Дажджа..., у-у!
 Дажадаць.
 — Ой, вясна, вясна,
 Вясняна..., у-у!

Білоруське свято
«Гукашя веслі»

Весну, за уявленнями наших предків, на крилах приносили птахи. Тому діти, співаючи, носили по селу обрядове печиво у формі птахів, закликаючи весну:

Пташок викликаю з теплого краю:
 — Летіть, соловейки, на нашу земéльку,
 Спішіть, ластівóньки, пасти корівóньки!

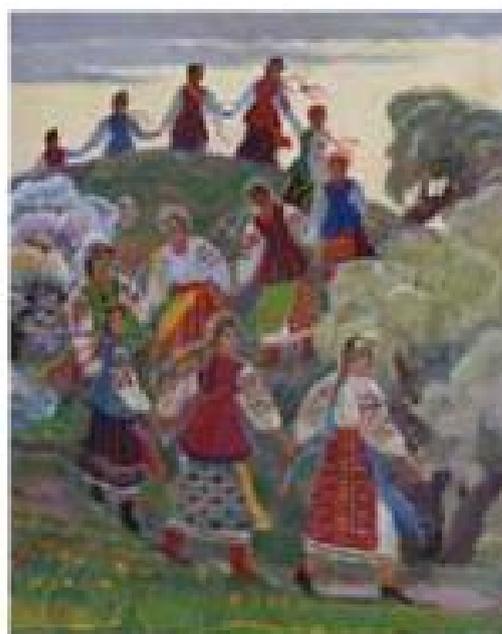
До зустрічі весни готувалися з особливою ретельністю. Хлопці виготовляли з соломи опудало зими, вдягали його в лахміття й укопували посеред левади. Сюди ж сходилися дівчата у вишитих сорочках та віночках. Хлопці спалювали солом'яну ляльку, а попіл розсіювали довкола. Це означало, що весна остаточно переборола зиму.

А далі — лунав спів і починалися веселощі: водили хоро-води й кривий танець, розважалися іграми, приуроченими до приходу весни.

В Україні у кожній місцевості веснянки творилися й ви-конувалися по-різному, навіть мали свої назви — *гаївки*, *маїв-ки*, *ягільки*, *гагільки*....

І. Труш. Гаївки. 1905 р.

І. Гончар. Кривий танець. 1973 р.

Послухайте твір: *С. Людкевич. Гагілька.*

Хто виконавець музики? Скільки частин у творі? Який ха-рактер музики кожної частини? Пригадайте, як називається така музична форма.

куплетна

одночастинна

варіації

рондо

тричастинна

двочастинна

Видатні композитори

Станіслав Пилипович Людкєвич (1879–1979) — український композитор, диригент, музикознавець, фольклорист.

Спробуйте створити мелодії до російської та білоруської веснянок. Які народні музичні інструменти ви обрали б для супроводу своєї пісні? Поясніть свій вибір.

Весна, весна красная,
Приди, весна, с радостью,
С великой милостью,
Со льном высоким,
С корнем глубоким,
С хлебами обильными.

Жавароначкі!
Ляціце ў поле,
Нясіце здароўе:
Першае — каровіна,
Другое — авечае,
Трэцяе — чалавечае!

1. Що нового ви дізналися про свято зустрічі весни?
2. Пригадайте, які веснянки ви вже вивчали.
3. У творах яких композиторів звучали веснянки? Який із них вам сподобався? Чому?

7. МЕЛОДІЇ ТА РИТМИ НАРОДІВ ЗАКАВКАЗЗЯ

1. Чи знаєте ви, де розташовані Азербайджан, Вірменія та Грузія?
2. Як ви гадаєте, чи є щось спільне між українською народною музикою й музикою народів Закавказзя?

У кожного народу є своя музика. Вона може бути близькою до української або відрізнятись від неї. Але пісенність, танцювальність і маршовість є тими спільними рисами, які зближують музику різних народів і допомагають слухачам розуміти музичну мову, відмінну від рідної.

Сьогодні ми здійснимо подорож далеко за межі нашої держави — до країн Закавказзя, де проживають грузини, вірмени, азербайджанці й інші народи. Яскравим є національний колорит музики цих народів. Адже на характері музики позначається вдача народу, особливості його мови. Музика народів Кавказу здебільшого стрімка й запальна, з «гострим» ритмом, яскравими акцентами. Велика роль у ній належить ударним інструментам. Але в цій музиці також присутні й надзвичайно мелодичні та ліричні твори.

Послухайте такі твори: грузинський народний танець «Лезгинка»; пісня «Суліко» (музика Б. Церетелі, слова А. Церетелі).

Визначте характерні особливості танцю. Яке враження на вас справив хоровий спів?

Грузинський народний танець
«Лезгинка»

Ансамбль народної пісні
«Суліко»

Виконайте пісню «Курчатка». Для передачі відповідного національного характеру перші слова «ціп, ціп...» слід співати коротко, легко й точно; у наспівних фразах розспіви виконуйте м'яко, прикрашаючи мелодію.

Курчатка

Музика Г. Гусейнлі Слова Т. Муталібова

Весело, легко

mf

Ціп, ціп мо - ї кур - чат - ка,
 ціп, ціп, ціп, мо - ї ма - лят - ка,
 ви пух - нас - тень - кі клу - боч - ки,
 ви май - бут - ні мо - ї квоч - ки.
 Тут в тра - ві гус - тій при - віль - но
 по-гу - ля-ти мож-на віль-но. Ой, мо-ї
 ви кур-чат-ка, ой, мо-ї ви ма - лят-ка,
 Ой, мо-ї ви ма - лят - ка, ой, мо-ї
 ви ма - лят-ка. Ви пух-нас-тень - кі клубочки!

2. Ціп, ціп, мої курчатка,
 Ціп, ціп, мої малятка,
 Ви пухнастенькі клубочки,
 Ви майбутні мої квочки.
 Ой підходьте ви напиться,
 Дам зерна вам і водиці.
 Ой, мої ви курчатка,
 Ой, мої ви малятка! (*Дівчи*).
 Ви пухнастенькі клубочки!

*М. Кетзі. Вихідні в бабусі.
 Друга половина ХХ ст.*

Азербайджанські діти з великим задоволенням співають пісню «Курчатка». Її плавна мелодія рухається водночас примхливо й вигадливо, ніби змійка. Це надає твору особливого національного колориту. Як і в українських піснях, у ній є розспіви. Однак в українській музиці вони поглиблюють почуття пісенності, а в азербайджанській — підкреслюють танцювальну основу, прикрашають мелодію своєрідним музичним орнаментом.

Тарп і кемапча

Ляльки з азербайджанськими пародними інструментами
 (художники *А. Юсубова*
 та *Г. Гамбарзи*)

Окаріпа

Аль-уд

Дблі

Саз

Чибіпі

Під впливом народних мелодій композитори створюють нові оригінальні твори з характерними для народної музики інтонаціями, ритмами, звуковеденням.

Видатні композитори

Арам Ілліч Хачатурян (1903–1978) — вірменський композитор, диригент, педагог.

Так, вірменський композитор *Арам Хачатурян* для балету «Гаяне» написав «Гопак». У оркестровому виконанні можна почути своєрідне звучання знайомого нам українського танцю. Український гопак наповнився вірменським колоритом. Але, якою б незвичною не була музика, якому б народу вона не належала, ми завжди зможемо відчутти її танцювальний характер і зміст.

Послухайте твір: А. Хачатурян. Гопак з балету «Гаяне».

Які враження на вас справив прослуханий твір? Що незвичного ви почули в його звучанні?

Сцена з балету «Гаяне»

1. Поміркуйте, що відрізняє музику народів Закавказзя від української. Чи зрозумілою для вас є ця музика? Поясніть свою думку.
2. У вільний час придумайте ритмічний супровід до пісні «Курчатка». Розгляньте народні грузинські й азербайджанські народні інструменти (с. 85). Який би з них ви обрали для музичного супроводу своєї пісні?
3. Перегляньте мультфільм «Ну, постривай!» (Випуск 6). Чи впізнали ви знайому мелодію? Поцікавтесь, у яких мультфільмах звучить пісня «Курчатка».

8. МУЗИКА НАРОДІВ СЕРЕДНЬОЇ АЗІЇ

1. Поцікавтеся, чи далеко від України знаходиться Середня Азія.
2. Як ви вважаєте, чи зрозумілою вам буде музика народів країн Середньої Азії?

Ми з вами здійснимо подорож до Азії. Туди, де народилися знані в усьому світі казки «Тисяча й однієї ночі», які розповідала прекрасна Шахерезада, — «Чарівна лампа Аладіна», «Алі-Баба і сорок розбійників», «Сіндбад-мореплавець» та інші, де відбувалися неймовірно смішні й повчальні пригоди Ходжі Насреддіна.

На безкраїх просторах цього неповторного краю живуть казахи, туркмени, таджики, узбеки, киргизи — народи Середньої Азії.

Таджицька дівчина
в національному
костюмі

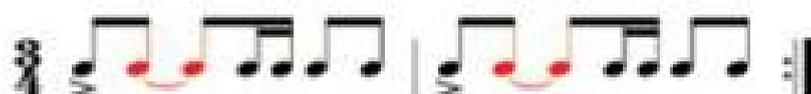
Казахська пісня

Музика цих народів має танцювальну основу. Для неї характерні гострі синкоповані ритми, перевага духових і ударних інструментів. А якщо це спокійна музика, то вона має особливий східний колорит мелодії та ритму.

Узбецьку народну пісню-танець «Мавриги» виконують під супровід народного інструмента *дойри*. У основі мелодії лежить своєрідний ритмічний рисунок, який підкреслюють ударні інструменти, що супроводжують мелодію. Саме це притаманне музиці Середньої Азії.

Проплескайте ритм узбецького народного пісні-танцю «Мавриги». Зверніть увагу на синкопу.

Танець «Мавриги»

Дойра

Перегляньте відеофрагменти виконання узбецької народної пісні-танцю «Мавриги».

Визначте характерні ознаки твору. Зверніть увагу на костюми й рухи виконавців танцю. Щоб яскравіше відчувати східний колорит музики, придумайте рухи й виконайте їх під музику.

Національна своєрідність туркменської музики яскраво втілена в концертній п'єсі для баяну «Туркменський танець» українського композитора *Костянтина М'яскова*. Це ще один приклад того, як до музики одного народу звертаються композитори інших народів, і музика різних народів є зрозумілою всім.

Послухайте твір: *К. М'ясков*. Туркменський танець.

Які характерні ознаки мелодії й ритму ви почули?

Туркменський танець

Туркменські народні музиканти

Синкóпа — перенесення акценту з більш сильної долі такту на слабку.

1. У чому полягає своєрідність музики народів Середньої Азії?
2. Поміркуйте у вільний час над змістом прислів'їв народів Середньої Азії.

Узбецькі

Учитися — одне, а навчитися — інше.
Не витрачай слів на нерозумну людину, не забивай гвіздок у камінь.

Киргизькі

Рука, що багато дає, багато й отримує.
Іди попереду розумного, але позаду дурня.

Таджицькі

Хочеш із людини в дружбі жити, не тримай у серці зла.
Не будь дитиною лише батьків, будь нащадком людини.
Разом із подарунком гість приносить дружбу.

Казахські

Сильний той, хто має друга.
Хто залишить друга в дорозі, сам опиниться на роздоріжжі.

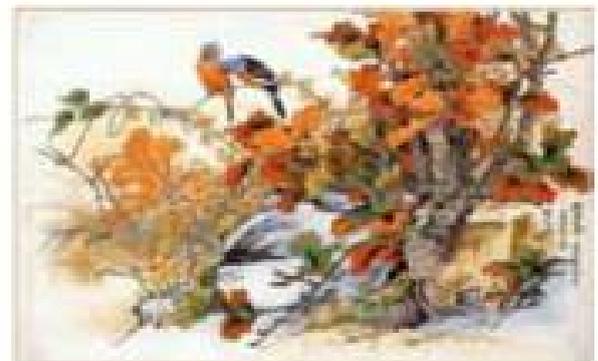
9. ДО ДАЛЕКОЇ ЯПОНІЇ

1. Що вам відомо про Японію?
2. Чи цікаво вам ознайомитися з музичним мистецтвом цієї країни?

Людину, яка вперше потрапляє в Країну, де сходить сонце, захоплює й цікавить майже все. Адже Японія — не тільки сучасна високотехнологічна держава, але й країна з давнім самобутнім мистецтвом. Тут милують око пагоди — будівлі з дахами незвичної форми, живописні полотна із зображенням квітів, птахів та особливими написами — ієрогліфами та багато-багато іншого. Тут зачаровує музика, що, здається, линутиме вічно, заворожуючи й заспокоюючи слухача.

Японська погода

Японський живопис

Послухайте твір: японська народна пісня «Вишня» (японською мовою).

Який характер музики? Чи не склалося у вас враження, що пісня не закінчена? Так, її хочеться продовжувати. У цьому й полягає особливість японської музики.

Мелодика пісні є своєрідною. У її основі лежить особливий музичний лад — **пентатоніка**. Якщо ви зіграєте на фортепіано, натискаючи лише чорні клавіші, почуєте саме пентатоніку.

Пригадайте й порівняйте відомі музичні лади.

Виконайте японську народну пісню «Вишня».

Вишня

Японська народна пісня

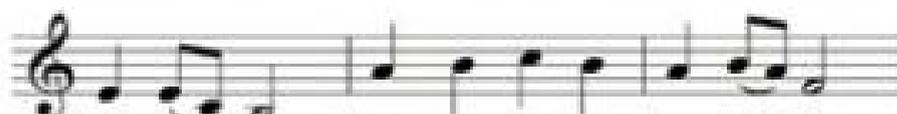
Ніжно

Всю - ди виш - ня в цві - ту

пе - ред на - ми на ви - ду. Під вес - ня - ним

не - бом сад. Бро - дить ві - тер по са - ду,

ні - би в ро - зо - вім ди - му... Бо то виш -

ня в цві - ту! Бо то виш - ня в цві - ту!

Російський композитор *Дмитро Кабалевський*, відвідавши Японію, був у захваті від краси квітучої вишні-сакури і японських пісень. Він створив варіації на японську народну тему.

Послухайте твір: *Д. Кабалевський*. Варіації на японську народну тему.

Який настрій утілено в музиці? Пригадайте, що таке варіації? Як відбувається інтонаційний розвиток основної теми варіацій? Як змінюється характер інтонації? Створіть графічну схему варіацій.

Спробуйте створити мелодію до вірша японського поета Масаоки Сікі. Імпровізуйте, граючи на чорних клавішах фортепіано. Мелодія якої з груп вам найбільше сподобалася?

*Один за одним опадають
пелюстки рожевої сакури,
Пурхаючи на вітру.*

Пентатоніка (від грецьких слів «п'ять» і «тон») — звукоряд, що складається з п'яти звуків.

1. Чи зрозумілою була для вас музика далекої країни Японії? Поясніть свою думку.
2. У вільний час поцікавтеся унікальними видами японського мистецтва: оригамі, киригамі, ікебана, бонсай.
3. Розглянь японські музичні інструменти. Поцікавтеся, як вони звучать.

Японський народний інструмент *сямісен*

Великі японські барабани *тайко*

Народний японський інструмент *хітірікі*

10. РИТМИ Й ІНТОНАЦІЇ АМЕРИКИ

1. Чи знаєте ви, що Америка — це частина світу, де розташовані два континенти — Північна та Південна Америка, на яких багато країн із самобутнім музичним мистецтвом?
2. Чи чули ви раніше назви «латиноамериканські танці», «джаз»?

Перелетівши через океан, ми потрапимо до Америки.

Музика цієї частини світу дуже різноманітна. Північна Америка пишається тим, що саме тут зародився джаз. Південна Америка знаменита своїми запальними латиноамериканськими танцями, до яких належать енергійні, пристрасні, поривні *самба, румба, ча-ча-ча, танго*. Їх виконують у всьому світі професійні танцівники бальних танців.

Латиноамериканські танці: *ча-ча-ча, самба, танго*

До деяких танців ставляться з особливою пошаною. Наприклад, у Бразилії щорічно влаштовують карнавал, де змагаються найкращі виконавці самби.

Перегляньте відеофрагменти танців самба або танго (на вибір).

Н. Дякова. Мексикапський танець. 2001 р.

Карнавал у Бразилії

Джаз — унікальне музичне явище. Це музика з особливим ритмом і мелодією — **імпровізацією**. Джаз виконують переважно на духових, ударних інструментах і фортепіано.

Д. Хард. Червоні джазові інструменти (фрагмент). Кінець ХХ ст.

Джаз-квартет Річарда Рассела

Американський композитор **Джордж Гершвін** використовував джазові інтонації у своїх симфонічних та музично-театральних творах, зокрема в опері «Поргі і Бесс». Один із найпопулярніших фрагментів цього твору — «Колискова Клари».

Послухайте твір: *Дж. Гершвін. «Колискова Клари»* з опери «Поргі і Бесс».

Чи можна дізнатися з характеру музики, про що йшлося у пісні? Які ознаки допомогли вам зрозуміти цю музику? Пригадайте відомі вам українські народні колискові. Порівняйте їх з прослуханим твором (мелодія, ритм).

Видатні композитори

Джордж Гершвін (1898–1937) — американський композитор, автор симфонічних, джазових і музично-театральних творів.

Банджо

Виконайте пісню «Колискова Клари» із опери «Поргі і Бесс».
Зверніть увагу на синкопи у ритмі мелодії.

Колискова Клари

Музика Дж. Гершвіна

Поволі
p

Баю - бай,
спи, ма - лень - кий мій бе - бі,
ба - ю, ба - ю,
швид - ше, швид - ше за - сни,
Бід - но ми жи - вем,
бід - ний бать - ко твій, бе - бі...
За - сни, мій хо - ро - ший,
ба - ю - бай, бай!

Баю-бай,
Спи, маленький мій бебі,
Баю, баю,
Швидше, швидше засни.

Бідно ми живем,
Бідний батько твій, бебі...
Засни, мій хороший,
Баю-баю, бай!

Імпровізація — створення художнього твору в момент його виконання без попередньої підготовки.

1. Які особливості музики Америки ви змогли відкрити для себе? Чи була вона зрозумілою? Поясніть свою думку.
2. Відтворіть ритми вивчених пісень. Якщо ви їх упізнали, виконайте з музичним супроводом.

3. Об'єднайтеся у кілька груп. Спробуйте створити музичні імпровізації до поданого вірша Олександра Пархоменка. Придумайте різні мелодії — пісенну, танцювальну, маршову.

Дружба, дружба над усе,
Дружба радість нам несе,
Дружба всім нам дорога,
У навчанні помага.

4. Доведіть, що музична мова є зрозумілою всім.

11. МУЗИКА СКАНДИНАВСЬКИХ КРАЇН

1. Поцікавтеся, де розташовані Фінляндія та Норвегія.
2. Пригадайте відомі вам твори норвезького композитора Едварда Гріга.

Ми продовжуємо наші подорожі й вирушимо у Північну Європу — до Норвегії та Фінляндії.

Фінський народний інструмент *кантеле*

Фінський народний костюм

Норвезький композитор *Едвард Гріг* дуже любив рідну природу й казки, любив мріяти й фантазувати. Один із найпопулярніших його творів — сюїта «Пер Гюнт» про сміливого вродливого юнака Пер Гюнта, фантазера, невпинного шукача пригод, який мандрував різними землями в пошуках щастя. Деякі твори з цієї сюїти вам уже відомі з попередніх класів.

Послухайте фрагменти із сюїти *Е. Гріга* «Пер Гюнт»: «Ранок», «У печері гірського короля», «Пісня Сольвейг», «Танець Анітри».

Порівняйте характер музики п'єс. Який тип музики — пісня, танець, марш — лежить в основі кожної з них?

Музика пісні Едварда Гріга має дві частини: яскраво відчувається зміна мажорного ладу на мінорний. Така музична форма має назву *двочастинна*.

Виконайте пісню «Захід сонця». Відтворіть відповідний настрій під час виконання твору.

Захід сонця

Музика *Е. Гріга* Слова *А. Мукка*

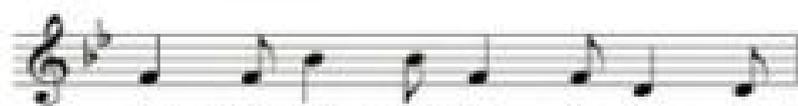
Не поспішайки, ніжно

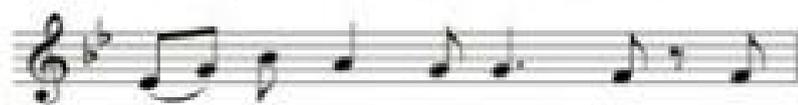
На - хо-дить тінь, і день про-йшов, і

згас - ло світ - ло в лі - сі. Баг -

ря - нець зо - ло - том у - пав на

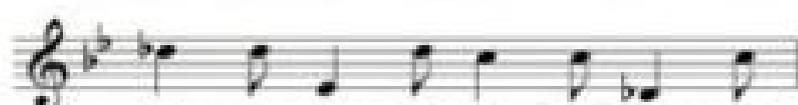
зем - ло - тьми за - ві - са. В ве -

чір - ній ти - ші ча - рів-ній бе -

різ ше - по - чуть ві - т... На

зем - ло знов при - хо - дять сніг, над

огу - го - ю яс - но - ю. А...

А...

2. Як сумно з нами день прощавсь,
В тривозі гори спали,
Закрили квіти пелюстки,
І птахи замовчали.
Завмерла долина і жде,
Вся плачучи росюю,
Що швидко сонце зникне десь
За смугою ясною.

Е. Трофімова. Пер Гюпт. 2011 р.

*С. Нікульшина.
Сольвейґ
(фарфор). 2011 р.*

Композитори цих країн із великою любов'ю й шаною втілюють у своїх творах красу північної природи, богатирського складу могутніх людей. Натхненням для митців є також фольклор — народні пісні, танці, цікаві давні сказання й легенди.

Музична поема фінського композитора *Яна Сібеліуса* «Фінляндія» — це величний твір про батьківщину митця.

Поема нагадує чудову фреску. Сприяє цьому склад оркестру, у якому звучать три труби й дзвінки ударні інструменти. Але особливо приваблює характер музичних тем, які дуже нагадують народні, хоча створені композитором без використання фольклорних зразків.

Послухайте твір: *Я. Сібеліус*. Поема «Фінляндія» (фрагмент).

Що вас уразило в цій музичній поемі? Хто виконує твір? Тембри яких інструментів ви впізнали?

Розгляньте уважно фрагмент нотного запису музичної поеми Яна Сібеліуса. Для втілення відповідного характеру композитор обрав акордову фактуру, гучну динаміку (**f–ff**), низький регістр звучання. Назвіть інші відомі вам знаки музики в запису.

1. Чи зрозумілою для вас була мова музики композиторів Норвегії та Фінляндії, а також музичні образи, утілені в їхніх творах? Поясніть на прикладах.
2. У вільний час перегляньте мультфільм «Пер Гюнт».

12. МУЗИКА БАЛТІЙСЬКИХ НАРОДІВ

1. Які жанри народних календарно-обрядових пісень вам відомі?
2. Наведіть приклади, як народна музика надихала композиторів на створення нових творів.

Триває подорож Північною Європою до берегів Балтійського моря. Народи Балтійських країн — литовці, латиші, естонці — дуже люблять співати. Спів у цих країнах чути скрізь і завжди. Тисячі самодіяльних і професійних співаків та музикантів щорічно демонструють свої досягнення на великих співочих святах, які проводяться по всій Балтиці.

Народне свято в Латвії

В. Палайма. Литовський костюм, кінець XIX ст.

Народна пісенна творчість Латвії, Литви, Естонії представлена різними музичними жанрами, зокрема *обрядовими* (весільні, колядні) й *трудовими* (орні, пастуші, рибацькі) піснями. Ознаками народної мелодики є те, що у ній немає розспівуваних складів, що зумовлене особливостями мов цих народів.

Пригадайте жанри українського музичного фольклору й особливості українських мелодій.

Подивіться у відеозапису, як виконується естонський народний танець. Запам'ятайте основні рухи, відтворіть їх.

Естонський народний танець

Естонський танець-естафета

Послухайте латиську народну пісню «Вій, вітерець».

Про що співається в пісні «Вій, вітерець»? Які елементи музичної мови надають музиці національного відтінку? Яку роль відіграє фактура? Який хор виконує пісню? Визначте музичну форму пісні.

Український композитор *Костянтин М'ясков* зробив спробу відтворити національний колорит литовської музики у творі, який так і називається «Литовський танець».

Послухайте твір: *К. М'ясков*. Литовський танець.

Охарактеризуйте музику твору.

Кокле (*лат.*),
капклес (*лит.*)

Дуда

Ожрагіс (*лит.*)

Розгляньте музичні інструменти народів Балтики. Чи знайомі вони вам? Яку назву вони мають в інших народів?

Виконайте латиську народну пісню «Півник».

Півник

Латиська народна пісня

Весело

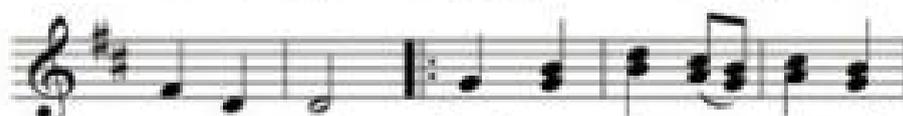
mf

Тіль-ки ра-нок си-ній вста-не

на зо-рі, ку-ку-рі-ка пів-ник дзвін-ко

на дво-рі. Дзвін-ко, пів-ни-ку, спі-

вай, ра-но ді-ток пі-дій-май.

2. Завтра починаються у нас жнива,
Буде працювати в полі вся рідня.

Приспів: Дзвінко, півнику, співай,
Рано діток підіймай.

3. Будем в полі дружнo жати ми ячмінь,
Буде чутно нашу пісню в далечинь.

Приспів.

4. Нам потрібно завтра теж раніше встать,
Бо ніяк не можна в день такий відстать.

Приспів.

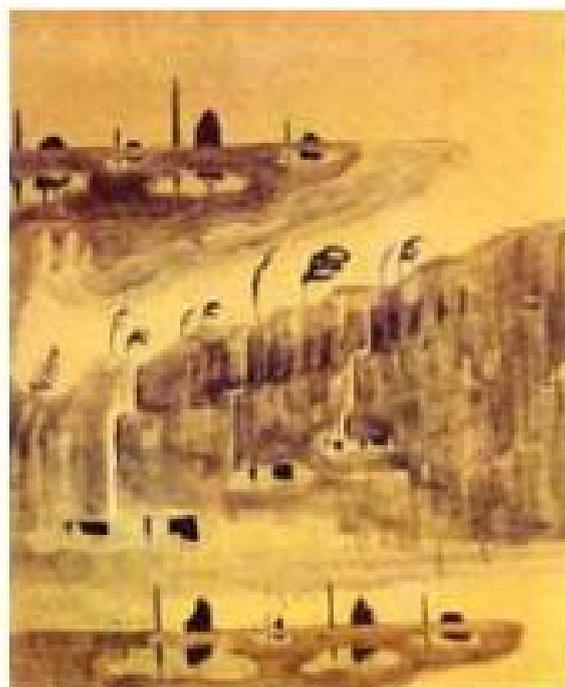
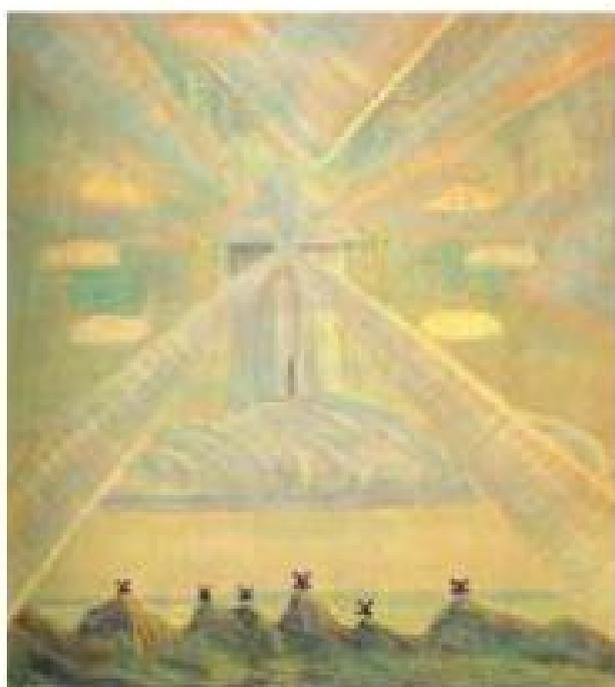

Послухайте українську народну пісню «Женчичок-бренчичок».

До якого жанру календарно-обрядових пісень можна віднести пісні «Півник» та «Женчичок-бренчичок»? Порівняйте їх.

У Прибалтиці жив і творив цікавий митець — одночасно художник і композитор — *Мікало́бус Чюрльо́ніс*. Створюючи музику, він сприймав її звучання в кольорі. «Кольоровий слух» допомагав Чюрльонсу писати живописні музичні картини. Поряд із музичними творами митець написав багато живописних полотен, у назвах яких ми можемо зустріти знайомі музичні поняття. Наприклад: «Музика лісу», «Гімн», «Зіркова соната», «Соната сонцю» та ін. Цікаво, що серед численних його творів для фортепіано є «пейзажі».

*М. Чюрльоніс. Соната весня. Алетро (ліворуч);
Анданте (праворуч). 1907 р.*

1. З музикою яких народів ви ознайомилися?
2. Назвіть елементи музичної мови, які використовують музиканти будь-якої країни. Чому музична мова зрозуміла всім?
3. Поцікавтесь у вільний час, як звучать народні інструменти народів Балтії.

13. Танцювальне мистецтво західних слов'ян

1. Які народні танці ви знаєте?
2. Що є характерним для танцювальної музики?

Поляки, чехи, словаки, як і українці, є нащадками слов'ян. Традиції й обряди цих народів подібні до українських — співають вони весняні та жнивварські пісні, є у них різдвяно-новорічні свята взимку й Зелені свята влітку. І хоча музичні інтонації та ритми мелодій відрізняються характерними особливостями, вони зрозумілі будь-кому, їх люблять шанувальники в різних куточках світу.

Польський народний тапець

Полька — чеський народний тапець

Відомий у світі танець **полька** має чеське походження. Це — швидкий жвавий танок, його ритм вимагає швидкого переступання з ноги на ногу (від цього й назва «половина», або «половинний крок»). Народившись у Чехії, полька стала улюбленим танцем у різних країнах Європи, тому багато композиторів створили оригінальні твори цього жанру.

Послухайте твір: А. Дворжак. Полька з циклу «Слов'янські танці».

Охарактеризуйте музику твору.

Виконайте чеську народну пісню «Полька». Перед виконанням проплескайте ритм пісні. Зверніть увагу на синкопу, яка надає музиці танцювального характеру.

Полька

Чеська народна пісня

Швидко, весело

mf

Ся - є в не - бі со - неч - ко,
со - неч - ко, зо - ло - те - є до - неч - ко,
до - неч - ко, про - сить ві - тер хма - роч - ку,
хма - роч - ку: Гей, стан - цю - ем по - леч - ку,
по - леч - ку! Тра - ля - ля - ля, тра - ля -
ля - ля! Гей, стан - цю - ем по - леч - ку!
По - леч - ку! По - леч - ку!

2. Струни скрипки тонкі, тонкі,
Звуки флейти дзвінкі, дзвінкі,
Грайте, труби, голосніш, голосніш,
Танок буде веселіш, веселіш.

Приспів: Тра-ля-ля-ля, тра-ля-ля-ля.
Гей, співайте всі з нами, всі з нами!

3. Руки самі хлопають, хлопають.
Ноги самі топають, топають.
Дружить танець з піснями, з піснями.
«Гей, співайте всі з нами, всі з нами!»

Приспів.

Назвіть зображені музичні інструменти. Поміркуйте, які з них ви оберете для супроводу свого виконання польки.

Улюбленим танцем поляків є **мазурка** (від назви *Мазовія* — однієї з областей Польщі). Це — веселий, запальний народний парний танець, у якому немає раніше продуманих фігур, їх імпровізують партнери. Характерною рисою мазурки є її тридольний розмір і веселий, яскравий характер мелодії.

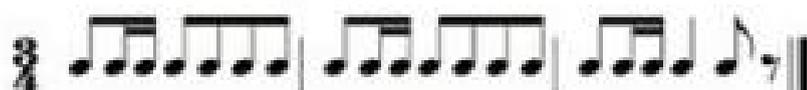
Перегляньте відеозапис мазурки у виконанні професійних танцюристів. Чи складно відтворити рухи цього танцю? Потренуйтеся.

Ще один відомий польський танець — **полонез**, яким раніше відкривалися придворні бали. Рухи танцюючих пар були плавні й витончені, хода — помірною й величавою.

3. Стриженська. Полонез. 1927 р. (ліворуч); Мазурка. 1929 р. (праворуч).

Для полонезів характерний тридольний метр і особливий ритм:

Польський композитор *Фредерік Шопен* створив велику кількість творів, які повністю відтворювали характер і особливості музичної мови польських народних танців — мазурки та полонезу. Цікаво, що до того, як з'явилися твори Шопена, полонез був відомий тільки в Польщі. Завдяки творчості композитора танець поширився багатьма країнами світу.

Видатні композитори

Фредерік Шопен (1810–1849) — польський композитор і піаніст.

Послухайте твори: Ф. Шопен. Полонез Ля мажор; Мазурка ля мінор.

Охарактеризуйте кожен твір. Визначте основні ознаки полонезу (характер мелодії, темп, ритм та ін.). Визначте музичну форму кожного твору.

Тричастинна форма:

Рондо:

Варіації:

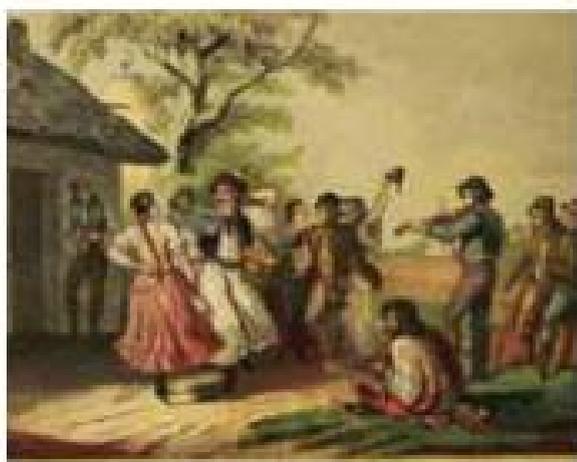
1. З якими танцями ви ознайомилися? Яке їх походження та музичні характеристики?
2. Пригадайте й назвіть українські народні танці. Порівняйте їх із польськими й чеським. Зробіть висновки.

14. ЗАПАЛЬНІ МЕЛОДІЇ УГОРЦІВ

1. Які українські народні інструменти вам відомі?
2. Як ви думаєте, чи може музика різних композиторів поєднувати різні народи?

Угорщина славиться на весь світ запальними танцювальними мелодіями. Популярним у цій країні є танець **чардаш**. Цей вогняний танок складається з двох частин: повільної, урочистої та рухливої.

Невідомий художник. Чардаш.
(Листівка XIX ст.)

Чардаш (фрагмент вистави)

Послухайте твір: З. Кодай. Чардаш з опери «Харі Янош».

Хто є виконавцем твору? Скільки музичних характерів розкрито у танці? Які вони? Доберіть музичні характеристики.

урочисто

спокійно

піднесено

яскраво

журливо

Одним із найулюбленіших музичних інструментів угорців є **цимбали** — струнний інструмент, у якому звук видобувається ударами паличок по струнах.

Цимбали

Будапештський симфонічний оркестр

Запальні танцювальні мелодії угорців стали відомі завдяки творчості угорських композиторів *Ференца Ліста*, *Зблтанна Кбдаая*.

Але до угорської народної музики неодноразово зверталися й композитори інших країн. Італійський скрипаль і композитор *Вітторіо Монті* за мотивами мелодій угорських народних танців написав знаменитий «Чардаш», який нині звучить у виконанні різних музикантів із усього світу.

А німецький композитор *Йоганнес Брамс* під впливом угорських мелодій створив «Угорські танці» для симфонічного оркестру — шедеври світового рівня.

Послухайте твори: *В. Монті*. Чардаш; *Й. Брамс*. Угорський танець (на вибір).

Охарактеризуйте музичну мову творів (ритм, динаміку, штрихи, темп, фактура), які допомогли композиторам надати музиці національного колориту. Визначте музичну форму прослуханих творів.

1. Придумайте кросворд «Чардаш», використовуючи поняття, з якими знайомилися на уроках музичного мистецтва.
2. Дізнайтеся більше про танцювальні рухи чардаша. Розучіть їх.
3. Яка роль композиторів у встановленні зв'язків між музикою різних народів? Наведіть приклади.

15. ПОДОРОЖ ДО ФРАНЦІЇ

1. Чи слухали ви коли-небудь французькі народні пісні?
2. Пригадайте музичні твори, на створення яких композиторів надихнула фольклорна музика?

Мандруючи Європою, не можна оминати увагою Францію, країну, яка подарувала світу видатних письменників, художників, громадських діячів, композиторів.

Пригадайте, хто написав казки про Попелюшку, Червону Шапочку та Кота у чоботях?

І. Нафтель.
Маленька Червона шапочка. 1862 р.

Д. Гордєєв.
Кіт у чоботях.
Кінець ХХ ст.

Французи дуже люблять співати й танцювати. Саме у Франції народилася **оперета** — музична театральна вистава переважно ліричного чи комічного змісту. Досить популярним у цих виставах є танець **канкан** — швидкий, енергійний і запальний танок французького походження.

Послухайте твір: Ж. Оффенбах. Канкан.

Який характер і темп прослуханого твору?

Сцена з балету
«Карнавал тварин»

Сцени з оперети

Французький композитор *Каміль Сен-Санс* у своєму циклі п'єс «Карнавал тварин» створив жартівливий канкан черепах. Саме тому знайома мелодія зазвучала в темпі, у якому можуть танцювати лише черепахи.

Послухайте твір: *К. Сен-Санс*. «Черепахи» з циклу «Карнавал тварин».

Чи впізнали ви в творі *К. Сен-Санса* інтонації канкану? Порівняйте прослухані твори *Ж. Оффенбаха* та *К. Сен-Санса*. Зробіть висновки.

До тексту французької дитячої пісеньки придумайте мелодію. Поміркуйте, чи має вона бути танцювальна чи пісенна. Поясніть свою думку.

Пастух-молодець

Бігла кізка горою крутою
І, як мітлою, трясла бородою.
Тут де не взявся
Пастух-молодець.
Стрибнув на кізку —
І став верхівець.

Виконайте французьку народну пісню «Пастуша пісня» в грайливому настрої. Разом із друзями спробуйте виконати пісню канонем.

Пастуша пісня

Французька народна пісня

Український текст *В. Забіли*

Помірно
mf

Гра - є, гра - є пас - ту - шок,
хлі - че вів - ці на лу - жок.
Тіль - ки не - бо за - па - ла - є,
вів - ме хлі - ба він та й гра - є:
Ту - ру - ту - ру, та - ра - ра -
Чу - ти зна - що - го дво - ра.

2. Трави — срібні від роси,
Скрізь — пташині голоси.
Соловейко сів на гілку,
В руки хлопчик взяв сопілку:
«Туру-туру, тара-ра,
Туру-туру, тара-ра,
Нам на луки вже пора!»

Про кого розповіла пісенька? Яким подіям вона присвячена? Яка музика за характером? Яка музика може «звучати» з цієї картини?

Ч. Спрак. Отара. Друга половина XIX ст.

Послухайте твір: *В. Моцарт*. Варіації на тему народної французької пісні.

Чи впізнали ви мелодію? Пригадайте особливості форми варіацій. Які зміни відбулися з основною темою (мелодичні, ритмічні, динамічні, темпові)?

Оперета — музично-театральна вистава переважно ліричного чи комічного змісту.

1. Що нового ви дізналися? Що найбільше зацікавило?
2. У вільний час поцікавтеся музикою з циклу *К. Сен-Санса* «Карнавал тварин». Перегляньте мультфільми, створені за мотивами цього твору. Розкажіть друзям чи рідним про свої враження від музики.

16. АВСТРІЯ — КРАЇНА МУЗИЧНИХ ТРАДИЦІЙ

1. Чи знаєте ви, де народився вальс?
2. Пригадайте твори В. А. Моцарта, які ви слухали в попередніх класах.

Австрія — країна з багатими музичними традиціями. Унікальним явищем у музичному фольклорі австрійців є пісні тірольських пастухів — **йодль** із дуже незвичайним виконанням голосом. Виконавці йодлю швидко й управно чергують при співі перехід із низького грудного регістру в високий.

Перегляньте відеофрагмент із виконанням йодлю.

Який настрій створює ця музика?

Майже 300 років тому з'явився танець, який бере початки від танцю австрійських селян — *лєндлера*. Це — усевітньо відомий **вальс**.

Віденський вальс

А. де Ламі. Вальс. XIX ст.

Вальс швидко поширився по всій Європі. Його танцювали й у простих будинках, і в аристократичних салонах та королівських палацах. Багато композиторів писали вальси, але тільки одного з них називали «королем вальсу» — австрійця *Йоганна Штрауса*.

Послухайте твір: *Й. Штраус*. Вальс «Весняні голоси» (фрагмент).

Які почуття й фарби несе в собі ця музика? Чому, на вашу думку, *Й. Штраус* дав своєму твору таку назву — «Весняні голоси»?

Упродовж кількох століть центром музичної культури Європи було місто Відень — столиця Австрії. Тут творили видатні композитори, серед яких *Вольфганг Амадей Моцарт*. Уже понад 200 років дарує людям радість його промениста, прекрасна, сповнена тепла й світла музика.

Одним із найвідоміших творів *В. А. Моцарта* є Симфонія № 40. Своє визнання вона отримала завдяки надзвичайно щирій музиці, яка торкається глибин внутрішнього світу людини, а також оригінальній музичній мові, що зрозуміла широкому колу слухачів.

Пригадайте, з якими творами *В. А. Моцарта* ви вже знайомилися.

Розгляньте нотний запис фрагмента I частини симфонії. Повторення низхідних інтонацій та постійної ритмічної послідовності в акомпанементі створюють лірично-схвильований, трепетний характер музики.

Послухайте твір: *В. Моцарт. Симфонія № 40 соль мінор. I частина. Експозиція.*

Чи заторкнула музика ваше серце? Які інструменти виконували твір? Яку назву можна дати симфонії?

Видатні композитори

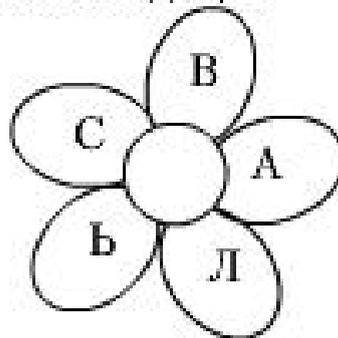
Вольфганг Амадей Моцарт (1756–1791) — австрійський композитор.

Симфонія — великий твір для симфонічного оркестру.

1. Який усього відома танець бере початки від танцю австрійських селян лендлера?

- Пригадайте, де ви чули фрагменти музики симфонії № 40 В. А. Моцарта (телефонні рингтони, рекламні ролики тощо).
- Самостійно поцікавтеся про те, чому 6-тирічного Моцарта називали «дитиною-вундеркіндом».

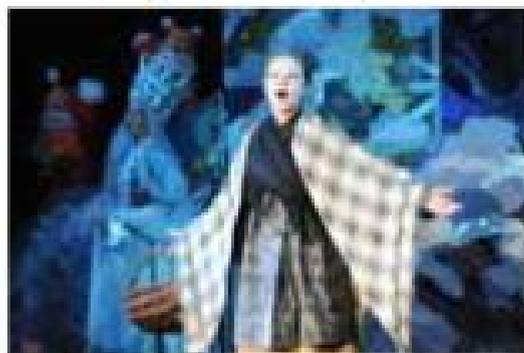
17. СПІВОЧА Й НАТХНЕННА ІТАЛІЯ

1. Чи відомо вам, що італійці вважаються дуже співочим народом?
2. Як ви думаєте, що таке «баркарола»?

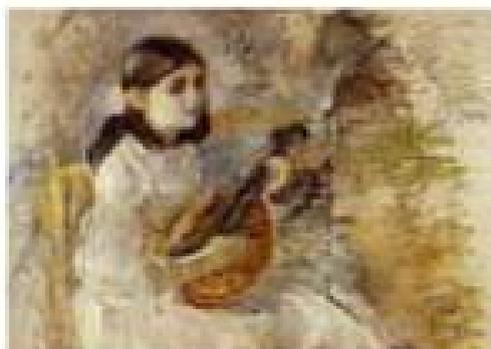
Італійська музика завжди славилася своєю мелодійністю й мала мільйони прихильників у всьому світі. Не випадково саме Італія стала батьківщиною опери й дала світу цілу плеяду видатних творців цього жанру.

Пригадайте, що таке опера. З якими операми ви вже ознайомилися на уроках музичного мистецтва? Розгляньте фотографії. Чи здогадалися ви, яких опер вони стосуються?

Є в Італії прекрасне місто Венеція, де замість більшості звичайних вулиць пролягли водні канали, якими прямують човни-гондоли. Тут народилися пісні човнярів із цікавою назвою — *баркарóла*. Вони плавні й наспівні, у супроводі — мірне погойдування у своєрідному ритмі, що нагадує коливання хвиль. Італійці часто супроводжували спів грою на народному інструменті *мандоліні*.

Б. Маріа. Дівчинка, що грає на мандоліні. 1890 р.

Е. Дзаннізі. Жапрова сценка. Кінець XIX ст.

Виконайте італійську народну пісню «Санта Лючія».

Санта Лючія

Італійська народна пісня

У темпі вальсу, помірно

mf

Ві-тер на мо-рі хви-лька-ми гра-є,
в мі-сяч - нім сяй - ві чо-вен гой - да-є,
Та не стра - шить ме-не мо-ря сти -
хі - я, Сан - та Лю -
чі - я! Сан - та Лю - ці - я!

2. Неаполь дивний, край мій чудовий,
Де посміхалось небо ранкове.
Ти – моя радість, здійснена мрія,
Санта Лючія!
Санта Лючія!

3. Забудь турботи, забудь печалі,
О мій Неаполь, чудові далі!
Завжди для мене ти світла надія,
Санта Лючія!
Санта Лючія!

Гранд-канал у Венеції

Італійський народний
тапець *тарантела*

Митцям дуже подобався м'який пісенний ритм баркароли — так народжувалися вокальні й інструментальні баркароли у композиторів різних країн.

Баркрóла — вокальний або інструментальний твір мрійливо-ліричного характеру, зі спокійною, плавною мелодією на фоні розміреного супроводу.

На романсі «Венеціанська ніч» *Михайла Глінки* позначилися його італійські враження. Це — своєрідна баркарола, де музика рухається мірно і плавно, ніби човен легкими сплесками весла. У ній відчувається безперервність водного струміння, м'яке оксамитове повітря італійської ночі, мрійливі настрої. Це досягається завдяки застосуванню спокійного ритму баркароли (ритмічне погойдування) та гнучкої й водночас виразної мелодичної лінії.

Послухайте твір: *М. Глінка. Венеціанська ніч.*

Чи відповідає характер музики її назві? Обґрунтуйте свою думку. Які образи виникли у вашій уяві під час слухання романсу?

Микола Лисенко для свого інструментального твору «Баркарола» використав мелодію відомої української народної пісні «Пливе човен». Він створив враження водного простору, передав спокійне погойдування річкових хвиль.

Проплескайте ритм української народної пісні «Пливе човен». Виконайте її. Поміркуйте, завдяки чому мелодія нагадує «коливання хвиль», погойдування.

Пливе човен

Українська народна пісня

Повільно

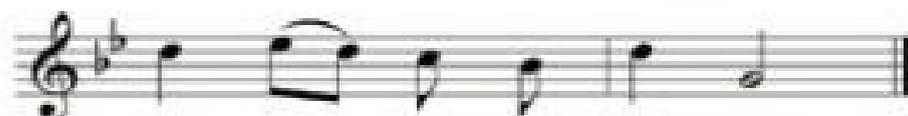
Пли - ве чо - вен во - ди по - вен

та все хлюп, хлюп, хлюп, хлюп,

та все хлюп, хлюп, хлюп, хлюп,

та все хлюп, хлюп, хлюп, хлюп.

Послухайте твір: *М. Лисенко*. Баркарола.

Чи упізнали ви мелодію української народної пісні? Які зміни з нею відбулися? Які засоби, прийоми використав композитор, щоб створити саме такий музичний образ?

1. Яку назву має італійська пісня човняра? Які її музичні ознаки (темп, ритм, мелодія)?

РО

КА

БАР

ЛА

2. На музичних прикладах доведіть, що музика не має кордонів.

18. МУЗИКА НЕ МАЄ МЕЖ

1. Чи можна впевнено говорити про те, що музика не має меж?
2. Музичні твори яких народів вам хотілось би ще послухати? Чому?

Як вам уже відомо, у кожного народу є своя національна музика. Іноді вона близька до української музики, а іноді — має істотні відмінності. Але завдяки тому, що музика торкається серцець, почуттів, емоцій, її мова зрозуміла всім людям, де б вони не жили.

Народні мелодії завжди полонили серця композиторів. Багато митців досліджували музичний фольклор не тільки рідного народу, але й інших народів. Під впливом народної музики народжувалися оригінальні композиторські твори.

Наприклад, німецький композитор *Людвіг ван Бетховен* цікавився фольклором різних народів. У його «фольклорній колекції» англійські, шотландські, українські мелодії. А російський композитор *Сергій Рахманінов* під враженнями від італійської музики написав свою «Італійську польку».

Послухайте твори: українську народну пісню «Їхав козак за Дунай»; *Л. Бетховен*. Варіації на українські теми; *С. Рахманінов*. Італійська полька.

М. Приймаченко. Галя і козак. 1947 р.

Порівняйте українську пісню й твір Л. Бетховена. Як змінюється народна мелодія у варіаціях? Який настрій відтворено в одноіменній картині? Які почуття у вас викликала музика С. Рахманінова?

Австрійський композитор Вольфганг Амадей Моцарт створив «Турецький марш» — один із найпопулярніших творів цього композитора у наш час. А в Туреччині ця мелодія настільки відома, що дехто вважає її народною.

Послухайте твір: В. А. Моцарт. Соната Ля мажор. III ч. Рондо.

Які ваші враження від прослуханої музики? Які почуття вона викликала? Які ще твори В. А. Моцарта вам відомі? Пригадайте інших музикантів, які виявляли глибокий інтерес до життя й музики не лише свого народу, а й народів інших країн світу. Наведіть приклади.

Пригадайте і назвіть музичні твори, створені в різних музичних формах.

1.
2.
3.
4.

До запропонованих фольклорних текстів придумайте мелодії — пісенну й танцювальну. До яких жанрів музичного фольклору ви віднесете кожен з пісень? Поясніть свою думку.

Бігав песик по обніжку
І загнав колючку в ніжку.
От відтоді, як загнав,
Грізно гавкає: «Гав! Гав!»
(Угорська пісенька).

* * *

Швидше, сон, виходь із лісу,
Мого Христо заколисуй,
Щоб лежав він на перинці,
Наче в небі на хмаринці.
Спав, як котик, на тиночку,
Як курчатко біля квочки,
Як ягнятко у овечки,
Як пташатко у гніздечку
(Болгарська пісенька).

* * *

В понеділок не працюю.
У вівторок ледаркою.
У середу я гуляю.
У четвер відпочиваю.
У п'ятницю я роботу
Не роблю, як і в суботу.
А в неділю вже без краю
Цілий день відпочиваю
(Шведська пісенька).

Проплескайте ритми вивчених пісень. Якщо ви їх упізнали — виконайте з власним ритмічним супроводом. Заспівайте інші улюблені пісні.

Розгляньте ілюстрації. Пригадайте й назвіть танці різних народів.

Розгляньте малюнки. Назвіть зображені народні музичні інструменти.

Серед музичних творів, з якими ви ознайомилися, оберіть той, який найбільше запам'ятався. Поділіться своїми враженнями.

П. Чайковський. Фінал Першого концерту для фортепіано з оркестром.

Р. Щедрін. Пустотливі частівки.

К. М'ясков. Білоруський танець.

А. Хачатурян. Гопак з балету «Гаяне».

М. Глінка. Венеціанська ніч.

М. Лисенко. Баркарола.

Й. Брамс. Угорський танець № 2.

Д. Кабалевський. Варіації на японську народну тему.

Ф. Шопен. Мазурка ля мінор.

Я. Сібеліус. Музична поема «Фінляндія» (фрагмент).

Л. Колодуб. Троїсті музики.

Придумайте кросворд: «Музика», використовуючи музичні терміни.

Прочитайте твердження. Чи погоджуєтеся ви з висловленою думкою? Обґрунтуйте свою думку за допомогою музичних прикладів.

Музика не має кордонів.

Межі між державами не можуть перешкодити зрозуміти й полюбити музику іншого народу.

Мова музики є зрозумілою кожному мешканцю Землі.

Ж. Уолл. Чарівна флейта. Початок ХХІ ст.

Зміст

Дорогі учні!	4
<i>Музика мого народу</i>	
1. Народна пісня — невичерпне джерело	5
2. Дитячий фольклор	10
3. Найдорожча пісня, з якою мати колисала	14
4. Календарно-обрядові жниварські пісні	18
5. За жарт не ображайся, в образі не вдавайся	22
6. Українські народні танці	26
7. Українське народне музикування	30
8. Українські вечорниці	33
9. Без минулого немає майбутнього	36
10. Наша дума, наша пісня.....	40
11. Лірика душі у пісні	44
12. З народного джерела	48
13. Миколай іде, чемним дітям дарунки несе	50
14. Свято йде!	53
15. Шануймо нашу пісню!	58
<i>Музика єднає світ</i>	
1. Мова музики зрозуміла всім	62
2. Особливості музики українського й російського народів	67
3. Особливості музики українського й білоруського народів	70
4. Частівки — жартівливі пісні	73
5. Білоруські й російські народні танці	75
6. Весняне дзвінкоголосся	79
7. Мелодії та ритми народів Закавказзя	83
8. Музика народів Середньої Азії	87
9. До далекої Японії	90
10. Ритми й інтонації Америки	93
11. Музика Скандинавських країн	97
12. Музика балтійських народів	101
13. Танцювальне мистецтво західних слов'ян	105
14. Запальні мелодії угорців	109
15. Подорож до Франції	111
16. Австрія — країна музичних традицій	115
17. Співоча й натхненна Італія	118
18. Музика не має меж	122

Навчальне видання

Терещенко Андрій Іванович

МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Підручник для 4 класу
загальноосвітніх навчальних закладів

У підручнику з навчальною метою використано ілюстративні матеріали, що перебувають у вільному доступі в мережі Інтернет на таких ресурсах: <http://kozak.org.ua>; <http://www.liveinternet.ru>; <http://gallerix.ru>; <http://lh3.ggpht.com/>; <http://4.bp.blogspot.com/.../s1600/Ko%25C5%2582omyjka.jpg>; http://www.nation.org.ua/news/info_center/news13004.html; http://www.pinakoteka.zaschamiek.pl/Pochwalski_Kaz/Index.htm; <http://www.vox.com.ua/data/2007/02/20/vasyl-nechepa-n-mene-polytyka-odna-ukraina.html>; http://ukrmystetstvo.blogspot.com/2012/07/blog-post_9.html; http://www.artgallery.zp.ua/v/artists/forostetskyv/_+_+2010_+95_+95+_jpg.html; <http://dyvensvit.org/news/7210.html>; <http://commons.wikimedia.org>; <http://ukra.inn.uol.ua>; <http://osbm-kyiv.com.ua>; <http://www.parafia.org.ua/mediateka/fotogalereya/mykolajchyky/>; <http://photoschool.in.ua/archives/4428>; <http://playevent.ru>; <http://noni.org.ua>; <http://perspekt.org.ua>; <http://cultareuz.net/music/mavrigi/mavrigi.html>; <http://www.vkoem.kz>; http://399history-east.ucoz.ru/_pb/2/804865078.jpg; http://kr_man_1.html; <http://katedudnik.com.ua>; www.ex.ua; <http://maxresdefault.jpg>; http://img_fotki.yandex.ru; <http://wse.kz>; <http://cit.ua>; <http://star-dans.ru>; <http://madebiss.com>; <http://topclub.ua>; www.etape.com.ua; www.beyelorusy.by; <http://my.etno.ua/info>; http://vesna_22.jpg; www.mama.mk.ua; <http://vsn.ru>; www.artsgallery.pro; http://about_ukraine.com; www.cnk-mz.ru; <http://scf-g.com>; www.1news.az.